

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Bc. Hana Havlátová

FARNOST BYSTRÉ A JEJÍ SAKRÁLNÍ BOHATSTVÍ

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Petráček Ph.D., Th.D

PRAHA 2012

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu práce panu doktoru Tomáši Petráčkovi za jeho odbornou pomoc i rady.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne .....

.....

Obsah

Obsah	4
1. Bystré.....	7
2. Dějiny bysterské farnosti.....	8
2.1. Období bysterské farnosti od jejího počátku do roku 1622 – odchodu posledního faráře podobojí.....	8
2.2. Křesťanství v Bystrém od dob jeho pravděpodobného založení	8
2.3. Bysterské a svojanovské panství, majitelé a náboženství	9
2.4. Období bysterské farnosti od příchodu prvního katolického faráře 1638, následující osudy farnosti a panství.....	13
3. Stavba sv. Jana Křtitele v Bystrém.....	17
3.1. Původní středověký kostel.....	17
3.2. Přípravy na stavbu barokního chrámu.....	18
3.3. Stavba chrámu a vybavení interiéru a průvodní okolnosti	19
3.4. Bysterský chrám v 19. století.....	22
3.5. Opravy bysterského chrámu v průběhu 20. století.....	23
3.6. Charakteristika stavby chrámu sv. Jana Křtitele.....	26
4. Kněží - rodem z bysterské farnosti.....	31
4.1. František Mensi.....	31
4.2. František Dittrich	32
4.3. Antonín Steiner	32
4.4. Jůlius Mládek	32
4.5. František Xaver Steiner	33
4.6. Václav Mareček	33
4.7. František Štaud.....	34
4.8. Zdeněk Mládek	34
4.9. Ladislav Dittrich	35
4.10. Zdeněk Krček.....	37
Vybrané stručné kapitoly ovlivňující život farnosti.....	38
Bysterský kněz Jan Procházka – oběť fašismu	38
Nástin situace katolické teologie v Čechách ve druhé polovině 20. století	39
5. Bysterští kněží od 50. let 20. století do současnosti.....	42
5.1. Josef Smejkal	42
5.2. František Tesař.....	43
5.3. Václav Talacko	43
5.4. Eduard Broj.....	44
5.5. Josef Pospíšil.....	46
5.6. František Šotola.....	47
5.7. Josef Pikhart.....	48
5.8. Josef Matras	48
6. Jednota „čsl. Orel“.....	49
7. Ostatní církevní stavby v bysterské farnosti.....	51
7.1. Kostel Navštívení Panny Marie v Horní Jedlové.....	51
7.2. Kostel Nanebevstoupení Panny Marie v Dolní Jedlové.....	52
7.3. Zvonice, kaplička, kostel v Nedvězí	52
7.4. Filiální kostel v Trpíně	53
7.5. Hartmanská kaplička	55
8. Lidová zbožnost	58

8.1.	Poutě.....	58
8.2.	Mše svaté a ostatní služby	59
9.	Farní knihovna	60
10.	Barokní sochy v Bystrém.....	62
10.1.	Socha Sedmibolestné panny Marie	62
11.1.	Socha svatého Šebestiána	63
11.2.	Socha svatého Prokopa.....	63
11.3.	Socha svatého Jana Nepomuckého	64
12.	Mešní roucha a další cennosti uchované na bysterské faře	66
13.	Stručné shrnutí	69
14.	Přílohy	70
15.	Seznam literatury	71

Bibliografická citace

Farnost Bystré a její sakrální bohatství [rukopis] : diplomová práce / Hana Havlátová ; vedoucí práce: PhDr. Tomáš Petráček, PhD.Th.D. -- Praha, 2012. – 72 s.

Anotace

Tato práce bude obsahovat vybrané kapitoly z dějin farnosti Bystré od prvních písemných zmínek do současnosti. Zvláštní pozornost je věnována období druhé poloviny 20. století, období komunistické totality, svědectví současníků. Hlavní cíl této diplomové práce spočívá v záměru seznámit veřejnost s dosud písemně nezpracovanými vybranými kapitolami dějin této farnosti. Jedná se především o období druhé poloviny 20. století, kdy nebyla vedena farní kronika. V souvislosti s písemným uvedením do farnosti nelze opomenout sakrální bohatství bysterské farnosti, které i během totalitního období procházelo náročnými opravami a četnými úpravami.

Klíčová slova: Bystré, farnost, kostel, kněz

Annotation

This thesis contains chosen historical sections from the first written reference till present. Special attention is paid to the epoch of the second half of 20th century, the era of communist totalitarianism, contemporary confirmations, happening after the ?velvet revolution?. Considering confirmation and data assembly it is possible to come to a conclusion, the nationwide events considerably did mirror even in this parish. The main aim of this thesis consists in intention to make public acquainted with selected historical chapters of this parish. These sections were not compiled so far. There is not a parish chronicle from the second half of the 20th century. In the context of a written introduction to the parish of Bystré, I pay my attention to the religious treasure of this parish. These sightseeing passed through exacting reparations and numerous arrangements even at the time of that totalitarianism.

Key words: Bystre, parish, church, priest

Počet znaků (včetně mezer) : 132 645

1. Bystré

Bystré – nevelké, malebné město pojmenované podle bystrého potoka, který pramení v jihozápadním cípu katastru, jím protéká a vlévá se do říčky Křetínky, leží nedaleko od moravských zemských hranic v nadmořské výšce cca 600 m. n. m. Jeho vzdálenost od Jihomoravského kraje je asi 3km a od kraje Vysočina cca 10km. Bystré patří do Pardubického kraje. Půda zde není příliš úrodná, podnebí spíše chladné, „*na chleba se tu těžko vydělává*“, neboť je tu málo pracovních příležitostí. Přesto by většina obyvatel neměnila. Nejstarší dochované písemné zmínky o Bystrém se nacházejí v zápisech Pešiny z Čechorodu - Prodromus Moravographiae. Trhová ves Bystré se stávala střediskem sousedních menších obcí. Během 13. až 17. století se proměnila v městečko, přičemž několikrát změnila své majitele. Titul „město“ získalo Bystré v době vlády Karla IV. V současné době zde žije cca 1600 obyvatel.

K přilehlým obcím patří Jedlová, osada Hamry, Hartmanice, Nedvězí a Trpín. Tyto obce jsou zároveň součástí bysterské farnosti

Vzhledem k zajímavé historii, ale také celoživotní sounáležitosti k bysterské farnosti, která patří ke královehradecké diecézi jsem zvolila toto téma. Dějiny Bystrého patří k velmi bohatým a pestrým, proto považuji podrobnější zmínku o nich za nezbytně neoddelitelnou součást této práce. Hlavním tématem a cílem zpracování zůstávají však události a život v této místní církevní obci, zejména druhé poloviny dvacátého století, ve které se odráží situace a dějiny české katolické církve. Údaje v bysterské kronice a v kronice farní končí daty kolem roku 1950. Proto tato práce dokumentuje především následující období ve farnosti. Zmiňuje se o životních cestách duchovních, kteří se zde narodili a těch, kteří svým životem a službou obohatili Bystré a okolí. Čerpala jsem z písemných, ale i ústních zdrojů, několikrát jsem navštívila archiv v Bystrém, Litomyšli, v Zámrsku. Pomohly mi také některé důvěryhodné internetové odkazy. Bysterští farníci, ale i mnozí ostatní mi ochotně poskytli informace, rozhovory, věnovali svůj čas a vyprávěli o svých vzpomínkách. Pro člověka žijícího v místě, které ho zajímá a má k němu hlubší vztah, je důležité dozvědět se o něm co možná nejvíce.

Věřím, že pro zachování identických údajů, pro pochopení různých situací, pro vytvoření vztahu k historickým osobám, událostem i objektům, je důležité předávat získané znalosti, zkušenosti i vzpomínky lidem kolem nás. Dnes zaujímám místo zejména posluchače a čtenáře, zítra mohu být tím, kdo zasvěceně vypráví o životech našich předků, jejich sousedech, o jejich - naší farnosti.

2. Dějiny bysterské farnosti

2.1. Období bysterské farnosti od jejího počátku do roku 1622 – odchodu posledního faráře podobojí

Kořeny její oficiálně zaznamenané obsáhlé historie sahají až do roku 1350. Do této doby spadá také první historická zpráva o bysterském kostele.¹ Bysterský kostel i fara, spravované plebánem (farářem) Jaroslavem, byly přiděleny k poličskému děkanátu. Biskupství v Litomyšli bylo sice založeno za Karla IV. arcibiskupem Arnoštem z Pardubic již roku 1344. Přesné sepsání far, které k němu patřily a jejich vymezení bylo však provedeno teprve o 6 let později². Jména farářů z té doby nejsou zaručeně známa, neboť litomyšlský biskup nedbal „Liber primus confirmationum“, které založil pražský arcibiskup v roce 1354 a měly do něj být řádně zaznamenávány změny v obsazování far.³

2.2. Křesťanství v Bystrém od dob jeho pravděpodobného založení

Bysterská osada však měla patrně kostel již dříve. Vznik první zdejší kaple lze hypoteticky klást již do 9. století, a to v souvislosti s putováním arcibiskupa Metoděje z Moravy do Čech. Tyto cesty zřejmě vedly přes Bystré po staré zemské cestě od Brna do Litomyšle a Vratislavi. Prostřednictvím těchto poutí mělo být u lidu upevněno křesťanství a proto také byly pravděpodobně hojně zakládány kostely a kaple.

S 11. nebo 12. století je pak spojována pověst o stavbě malého kostela na vyvýšeném místě ve středu původní osady, kde bývalo pohanské obětiště, dnes nazývaném „U kostelíčka“. Také archeologické nálezy (byly zde nalezeny pozůstatky studny a hliněné úlomky nádob) potvrzují lokalizaci původní roubené osady na návrší „U kostelíčka“.⁴ Stavba na tomto místě nebyla úspěšná, prý díky této pověsti: *„Osadníci, kteří přijali křesťanství, pilně sváželi kámen ke stavbě. Přes jejich snahu kamene nepřibývalo. Co za dne svezli, v noci zmizelo. Stařešinové a tajní ctitelé starých bohů nemohli potlačit radost nad tím, že původní pohanské obětiště nebude znesvěceno stánkem nového Boha. Křesťané však pokračovali ve svém úsilí a na stráž ke sveznému kameni postavili šest nevinných panen, oděných v bílá roucha, které se podle Staré víry nemusely bát zlých duchů. Ráno vyprávěly panny, že kolem*

¹ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, Gloser Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1, 2, vydal OÚ Bystré, 1991, str. 4

² Srov. ELČKNER František: Dějiny města Bystrého, kniha I, str. 20 NEPUBLIKOVÁNO

³ Srov. ELČKNER František: Dějiny města Bystrého, kniha I, str. 21 NEPUBLIKOVÁNO

⁴ Srov. NOVÁK Daniel: Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce na Seminári dějin umění FF MU v Brně 1999

půlnoci začal náhle vát vlahý západní větřík a s ním se snesla skupina andělů k naveženému kamení. Každý z nich uchopil jeden kámen, zamávali křídly, bílé řízy zavlály a odletěli k východu. Zmizelý kámen našli pak osadníci na návrší vzdáleném asi 700 metrů na východ. Považovali to za jasný pokyn nebes, aby postavili svůj kostelík na určeném místě, tam, kde stojí i dnešní chrám...“⁵

Roku 1012 proběhla, na místě zvaném „U kostelíčka“, bitva mezi českým a polským vojskem, která je zapsána panem Tomášem Pešinou z Čechorodu v jeho díle *Prodromus moraviographiae*. Češi byli poraženi, původní osada byla vypálena a zničena a později vystavěna na novém místě.⁶ Nový kostel byl vystavěn na návrší asi 700 metrů vzdáleném na východ, což má být místo, kde stojí kostel také dnes. Beneš Mokošínský z Mokošína roku 1098 založil na srázu nad potokem Bystrým tvrz, strážní hrádek k ochraně kupecké cesty, později nazývanou „Trstenická stezka“.⁷

2.3. Bysterské a svojanovské panství, majitelé a náboženství

Je historicky zjištěno, že Panství bysterské bylo již v historii své existence spojeno s hradem Svojanov. Jisté je, že hrad Svojanov, bysterské panství a Polička jsou Přemyslem Otakarem II. zapsány a věnovány královně Kunhutě. Ta, po smrti krále na Moravském poli, vstoupila do manželství se Závišem z Falknštejna a její královské věno včetně Bystrého se dostalo do rukou tohoto „slavného pána“. Po sedmiletém manželství Kunhuta zemřela. Za dva roky poté se Záviš oženil se sestrou uherského krále Ladislava – Jitkou. Spolu se usadili na hradě Svojanově. „Byla to zlatá doba Svojanova a celého panství“. Pohnutý osud Záviše z Falknštejna, jeho manželky Jitky i syna, který se s otcem nikdy neshledal, jeho oddaných, končí Závišovým stětím pod hradem Hluboká. Hrad Svojanov a Bystré se dostaly do moci královské.⁸

Za vlády Karla IV. spravoval hrad královský purkrabí Michálek z Vlašimě, „který Bysterským a Svojanovským velice přál“. Za působení tohoto purkrabího bylo Bystré povýšeno na město a byl mu udělen městský znak. Svojanov a Bystré byly královským

⁵ ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1, 2, vydal OÚ Bystré, 1991, str. 3

⁶ Srov. PESSINA de Czechorod: Prodromus Moravographiae, str. 16

⁷ Srov. Památky archeologické, svazek 3, str.336

Srov. NOVÁK Daniel: Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce na Seminárii dějin umění FF MU v Brně1999

⁸ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.14-15

majetkem až do vypuknutí husitských válek, které vyvolal především rozkol v církví-dvoj-papežství. Zmatek byl dovršen trojpapežstvím roku 1409.⁹

Pro nápravu veřejného života i církve horlil mistr Jan Hus, který díky svým vlastnostem a řečnickému umění převedl na svoji stranu téměř všechen český lid i královský dvůr. Přestože byl v Kostnici 6. července 1415 upálen, jeho ctitelů přibývalo, český národ smýšlel ve velké většině husitsky a demokraticky. V jaké vážnosti měla česká země Jana Husa dokazují „Registra hlavní panství Bysterského“ uchovaná v radnici, která byla pořízena „*při čase svatého mistra Jana Husi z Husince v létech 1592*“¹⁰

Bysterští občané byli katolíky a o nových duchovních směrech, jež se od počátku XV. století šířily z Prahy do celého českého království, se dozvídali jen od projíždějících formanů a kupců.¹¹ Postupem času se lidé dozvídali více přesnějších zpráv o husitských nelítostných vojácích. 2. května 1421 přitáhl Jan Žižka k Litomyšli. Biskup Jan Železný, veliký odpůrce husitů, uprchl do Olomouce. Město Litomyšl se, Janu Žižkovi a jeho početnému vojsku, vzdalo.¹²

K Bystrému bylo vždy přifařeno také Nedvězí. I zde se roku 1421 změnila katolická víra v podobojí.¹³ Mravní hodnoty i vzdělání utrakvistických duchovních spočívaly na nízké úrovni, utrakvisté neměli vlastního biskupa, o kněžské svěcení museli žádat v cizině. Vzhledem k tomu, že „*šlechta rozchvátila všechny důchody*“ fary utrakvistů byly chudé a faráři často jen živořili, odkázáni na milost a nemilost vrchnosti. Bohužel ani katoličtí duchovní se nenacházeli v lepší situaci¹⁴.

Na počátku husitských válek bylo svojanovské panství i město Bystré zastaveno Oldřichu z Boskovic. On s posádkou hájil hrad Svojanov proti nepřátelům-„*podobojích*“. Několikrát i osobně prosil krále Sigmunda o pomoc, ale marně. Husitská vojska krutě pustošila celé panství svojanovské i bysterskou krajinu. Vypalovala městečka, zajímala lid a mučila jej. Nakonec byl Oldřich opuštěn posádkou, která trpěla velkým nedostatkem, nucen přidat se k husitům, aby nepřišel zcela o panství. Po Oldřichovi se stali držitelé panství jeho synové, Ješek a Jindřich Svojanovští z Boskovic. Ješek byl velmi oddán Jiřímu z Poděbrad, pomáhal mu v boji a stal se jedním z jeho předních důvěrníků. Po smrti krále Jiřího, stal se jedním z 18 královských radů krále Vladislava II. Od krále dostal velké jmění a jako pán na

⁹ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.17

¹⁰ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.18

¹¹ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1, 2, vydal OÚ Bystré, 1991 str.4

¹² Srov.ELČKNER, František: Dějiny města Bystrého, kniha 1

¹³ Srov.TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, vydal Obecní úřad Nedvězí, 2011, str. 19

¹⁴ Srov. KRUŠINA, Josef: Dějiny Trpína a okolí, str.129

Svojanově, zprostil odúmrtí (nárok vrchnosti na majetek poddaného, který zemřel bez přímého dědice) městečko Svojanov, město Bystré a všechny obyvatele svojanovského panství, v roce 1484. Povolil, aby mohli o svém majetku svobodně rozhodovat.¹⁵

Církevní správu poznamenalo husitství značnými změnami. Pražská arcidiecése se ocitla pod správou administrátora, neboť arcibiskup přestoupil k husitství. Období sedisvakance trvalo až do obnovení arcibiskupství v roce 1561. během husitských válek zcela zaniklo litomyšlské biskupství.

V našem kraji byli dosazeni kališníci kněží, jejich přístup byl však umírněný. Podávali podobojí, ale také nadále užívali mešních rouch, konali slavné průvody o Božím těle a o Vzkříšení, učili lid zpívat staré duchovní písně.¹⁶ V dalších letech se v kratších intervalech střídali majitelé panství i města. Když poslední českobratrský farář Prokop Hájek z Českého Brodu z Bystrého odešel, byl sem dosazen luteránský kazatel Václav Holický a po něm roku 1568 Jakub Lhotský.¹⁷

Na jaře v roce 1576 se stal pánem v Bystrém Hertvik Žehušický z Nestajova. Není dokladů o tom, jak toho dosáhl, jen víme, že již po smrti svého bratra Jana o toto panství usiloval. Po smrti své první manželky Kateřiny se znovu oženil s Bohunkou Zárubovou z Hustiřan, které před svou smrtí odkázal panství Svojanovské a Bysterské. Ona uzavřela v roce 1581 sňatek s šlechticem Janem Bezdrůžickým z Kolovrat. Bohunka i Jan byli ke svým poddaným vlídní a laskaví. Paní Bohunku roku 1583 ranila mrtvice a zemřela. Jan Bezdrůžický se stal jediným pánem Bystrého a od té doby se bysterské panství stalo samostatným a úplně se oddělilo od panství svojanovského. Za Janovy vlády se jeho poddaným dobře vedlo.¹⁸

V roce 1575 nastoupil do bysterského kostela farář podobojí a děkan Filip Roměnc Pražský. Zpočátku tu nebyl oblíben, ale později si svým jednáním získal důvěru a náklonnost všech. Roku 1594 se vzdal svého místa a s manželkou Annou se přestěhoval do Rozhovic u Chrudimi.¹⁹ V první knize Dějin města Bystrého Františka Elčknera se však dozvídáme, že farář Filip byl i se ženou vypovězen Janem Bezdrůžickým. Důvodem byla jeho svárliвість a také začal ke svým výpadům zneužívat i kazatelny. Ve výpisech z nedvěžské obecní kroniky se můžeme dočíst, že Filip Roměnc byl farář lakomý, neústupný a nesnášenlivý. Tvrdohlaví Nedvěžští zase odmítali odvádět tomuto faráři desátky, vynášet sýpku, či dovážet do Bystrého

---

¹⁵ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.20

¹⁶ Srov. ELČKNER, František: Dějiny města Bystrého, KNIHA K1-22

¹⁷ Srov. TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, str. 19

¹⁸ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, str. 24 - 30, vydáno 1903

¹⁹ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, str. 31, vydáno 1903

obilí, jak to dělali dříve. Roměnc si stěžoval bysterské i poličské vrchnosti a dokonce až do Prahy. Od roku 1585 se situace natolik přiostrila, že Nedvězští se nechávali oddávat a křtít v Jimramově. Nedvězští nechtěli přispět ani na opravu farního kostela v Bystrém v roce 1592, v čemž byli podporováni vrchností poličskou, protože fara příslušela k bysterské vrchnosti. Tyto spory mezi bysterským farářem a tehdy pobožnými nedvězskými občany pramenily ze štvání Nedvězských poličskou vrchností.²⁰ V Poličce vládli měšťané, na panství bysterském to byla šlechta. Robota vykonávaná v Bystrém byla snesitelnější a také jednání s poddanými lidstější.²¹

Urbář bysterského panství v roce 1592, v době působení faráře Filipa Romence Pražského, uvádí, že v městečku je kostel „se dvěma věžemi, zvony a všelikými potřebami kostelními“. Nástupcem Filipa byl Šimon Pražský. V době jeho působení v Bystrém roku 1601 uskutečnil zámecký pán Jan Bezdrůžický z Kolovrat, jako patron, své rozhodnutí důkladně opravit a rozšířit tento Boží stánek, který vykazoval značně sešlý stav. Pod presbytářem kostela byla zřízena nová hrobka, dodnes zachovaná trojlodní krypta, nazývaná „kolovratská“ podle majitele panství.

Do této nové krypty byl nejprve pohřben sekretář zámeckého pána Matyáš Ferdinand Carolides z Karlšperka, o rok později, roku 1604, dcera zámeckého pána Alžběta Anna Bezdrůžická z Kolovrat, Matyášova snoubenka. Ve stejném roce zde byl pochován také její otec Jan Bezdrůžický z Kolovrat.

Do osudů křesťanského společenství hluboce zasáhla pobělohorská doba. Třicetiletá válka těžce postihla i zdejší kraj, kterým se valila nepřátelská i přátelská vojska a jedni byli horší než druhí. Co neodneslo jedno vojsko, odneslo druhé. Lidé prchali z Bystrého do Uher. Kdo byl však při útěku přistižen, byl krutě trestán.²² Velká část věřících vyznávajících evangelické luterské náboženství, po přísných opatřeních císaře Ferdinanda II., věrna své víře, odešla do ciziny se svým farářem Janem Salvátorem Humpoleckým. Tento byl posledním farářem podobojí v Bystrém. Po jeho odchodu, v roce 1622, zůstala bysterská fara až do roku 1638 bez kněze.²³

---

²⁰ Srov. TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana : Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str.19

²¹ Srov. TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str.21

²² Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.39

²³ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.41

2.4. Období bysterské farnosti od příchodu prvního katolického faráře 1638, následující osudy farnosti a panství

V roce 1638 začal v Bystrém působit katolický farář Jan Cyprián Bezuchovský, který na panství spravoval další čtyři fary. Těžce zkoušené náboženské uvědomění lidu zničeného dlouholetou válkou a často připraveného o veškerý majetek způsobilo, bysterský kostel, dříve věřícími přeplněn, býval najednou poloprázdný i přes přísná nařízení zámeckého pána Viléma Jindřicha Bezdrůžického z Kolovrat. Ten, aby svůj rozsáhlý majetek zachránil před konfiskací, přestoupil ke katolictví. Na rozdíl od svého otce, nevynikal mnoha dobrými vlastnostmi a poddaným se nevedlo dobře. Po smrti Viléma Jindřicha se o bysterské panství staral hrabě Oldřich František Liebštejnský z Kolovrat se svou manželkou Lucií Otylí z Martinic. Vilém mu své jmění odkázal, protože sám neměl vlastních potomků. *„Pan Oldřich František Liebštejnský z Kolovrat byl pán velmi laskavý na své poddané, tak že by se byly mnohé rány, které tehdejší krutá doba občanům Bysterským zadal, zahojily, kdyby nové a nové proudy vojska nepřátelského byly nehubily.“*²⁴

Po smrti hraběte a hraběnky Liebštejnských, přešlo panství do rukou bratra Lucie Otylie, Jiřího Adama Bořity z Martinic, syna Jaroslava Bořity, který byl při defenestraci v roce 1618 shozen z oken České kanceláře na Pražském hradě. Jiří Adam Bořita, rytíř zlatého rouna, císařský tajný rada, komorník a nejvyšší kancléř českého království, majitel bysterského panství, byl bysterským velmi příznivě nakloněn. Splnil přání své předchůdkyně paní hraběnky Lucie Otylie Kolovratové a odpustil Bysterským, po složení slibu věrnosti, veškeré dluhy, ať to bylo obilí či peníze.²⁵ V roce 1648 po uzavření vestfálského míru se o mnoho zlepšili poměry duchovních po stránce osobní i hmotné. Stále však nedosahovaly standardů před husitskými válkami. Majitel Bystrého Jiří Adam Bořita povolal roku 1650 misionáře k vyučení a zdokonalení v katolickém náboženství, kteří od 1. července do sv. Jakuba vyučili katolické víře 2000 poddaných. Téhož roku však ve Vídni zemřel. Jeho manželka prodala majetek svému švagru, hraběti Maxmiliánu Valentinovi z Martinic. Byl vysokým císařským a královským úředníkem, podnikavým mužem avšak lakotným. Na bysterském panství z jeho iniciativy sice vznikly dva železářské závody, které však po necelých 20 letech zanikly.²⁶

²⁴ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.40-41

²⁵ Srov. ELČKNER František: Dějiny města Bystrého, KNIHA DRUHÁ 1620-1750, K2 – 82

²⁶ Srov. GLOSER Jaroslav: Hohenemsové v Bystrém, vydala Měšťanská beseda v Bystrém 2000, str. 16

Manželka hraběte Maxmiliána Anna Kateřina, rozená z Bukůvky, žena mírná, zbožná a laskavá, po smrti manžela odčinila všechna příkoří a potvrdila Bystrému předešlé výsady.²⁷ Soudobý letopisec Václav Tejnecký zapsal v roce 1650 zprávu do obecní kroniky o úmrtí O. F. Libštejnského, který zemřel v Českých Budějovicích 2. ledna toho roku. Zmiňuje zde také dobrotivost, zbožnost, spravedlivost a ostatní skvělé vlastnosti.

V 17. století se panovník snažil vyjednat s papežem povolení na zřízení čtyř nových biskupství. Nakonec vznikla jen dvě a to roku 1655 v Litoměřicích a 10. 11. 1664 bula papeže Alexandra VII. potvrdila biskupství v Hradci Králové.

Arcibiskup Arnošt z Harrachu se významně podílel na zefektivnění duchovní správy svými reformami. Okolo roku 1630 byly jednotlivé farnosti rozčleněny do nově vytvořené organizace vikariátů.

Osud faráře Jana Cypriána Bezuchovského z Přerova u Prahy, který byl jako luterský kněz v Praze vyslýchán a zkoušen kanovníky pražské kapituly, obstál a byl vysvěcen jako kněz katolický, nejlépe charakterizuje dobu duchovního bezvládní v městečku. Po sedmi letech se vrátil s manželkou a dvěma dětmi do Bystrého. Roku 1653 zemřel a byl pochován v kolovratské kryptě. Po jeho smrti působil v Bystrém po dobu deseti let, tj. do roku 1663 Václav Calva Chrudimský. V roce 1663-1681 převzal úlohu duchovního pastýře Jan Gebinger.

*Bystré k roku 1671 spolu s Jedlovou, Limberkem, Banínem (Limberk a Banín se samostatnou farou staly v roce 1724.), Korouhví a Trpínem patřilo do chrudimského kraje a v jeho rámci do vikariátu litomyšlského. Tento vikariát několikrát změnil svůj název. Od roku 1708 stál v jeho čele administrátor z Chocně, a proto se později označuje jako vikariát choceňský. Po dva roky nesl jméno újezdský.*²⁸

Od roku 1681 byl hraběnkou Annou Kateřinou z Martinic ustanoven farářem v Bystrém, na přímluvu všech bysterských konšelů, Antonín Bohumír Herbst, rodák z České Lípy. V době jeho působení roku 1682 získala hraběnka Anna Kateřina z Martinic papežské povolení k založení karmelského bratrstva Bratrstvo škapulíře. V pamětní knize je zaznamenán notářsky ověřený opis buly arcibiskupství pražského datované k 11. 3. 1683, která toto povoluje: „*Authoritate Archi=Episcopali Ordinaria datur ad instantiam Illustrichsa Domina Anna Catharina Comitihsa de Martinitz :tit: facultas et licentia ut juxta*

²⁷ Srov. GLOSER Jaroslav: Hohenemsové v Bystrém, vydala Měšťanská beseda v Bystrém 2000, str. 16

²⁸ ŠIMÁK, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, sv. 2, Chrudimsko, Čáslavsko, Praha 1918, str. 411

*consensum Admodum Reverendi Patris Fratris Caroli Felicis a S. Theresia Praepositi Generalis Fratrum Carmelitanum Dis-calceatorum Congregationis S. Elii ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo, ac Eiusdem S. Montis Prioris, in Oppido Bistra Archi=Diaecesis Pragensis Confraternitas Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmelo in Domino erigi ibidem que cultus et devotio S. Scapularis libere et licite propagari, promoverique possit ac valeat. Actum Pragae in Cancellaria Archi=Episcopali die 11 Martii Anno 1683*²⁹

Od té doby se začaly konat poutě k Panně Marii Karmelské.³⁰ Bysterský kostel se tedy stává kostelem zároveň farním i poutním.

Do bysterského kostela, k oltáři Panny Marie tehdy začali putovat poutníci a procesí na slavné karmelské pouti. Přicházeli z blízka i z daleka nejen v hlavní poutní den, ale po celé léto. Obyvatelé Bystrého dovedli dobře využít těchto mariánských slavností. Poblíž kostela postavili „masné krámy“, boudy s chlebem a pečivem, které přinášely dobré výtěžky jak podnikavým cechům tak také městečku.³¹

Farář Antonín Bohumír Herbst i se svými dvěma kaplany nestačil o hlavní pouti sloužit svátostmi tak velkému počtu věřících. Proto zval i jiné kněze z okolí a pak je pohostil, jak se slušelo a patřilo. Antonín Bohumír Herbst založil pamětní knihu a farní matriky. V době jeho působení byl v roce 1682 dostavěn kostel v Trpíně³² a nová farní budova v Bystrém, která zaujímá místo důstojného protějšku kostela, byla dostavěna roku 1692. Alianční znak pánů z Martinic a Valderode je umístěn v průčelí této budovy.³³

Antonín B.Herbst byl jmenován kanovníkem u sv. Víta v Praze roku 1703 a roku 1715 bakalářem bohosloví a kapitulním proboštem nad královským dvorem. „...byl to vůbec jeden z nejznamenitějších duchovních správců fary zdejší“. Na Bystré a jeho obyvatele nezapomněl. Když přijeli do Prahy pohostil je, dával jim peníze na cestu, podporoval syny bysterských ve studiu, přispěl 100 zlatých na opravu hartmanské kapličky. Roku 1708 přijel do Bystrého a nově postavenou hartmanskou kapli vysvětil k počtě všech českých patronů a andělů strážných.³⁴

---

²⁹ Liber memorabilium ad Parochiam Bistrensem Spectans ab Ao 1682, inv. č. 21, KR 159Uloženo v Okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, archivní fond Farní archiv Bystré, str. 27

³⁰ Srov. FILIPOVÁ Jaroslava: Hartmanice – obec na Českomoravské vrchovině, vydal OÚ Hartmanice 2006, str.35

³¹ Srov. ZÁMEČNÍK, Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv. 1, 2, vydal OÚ Bystré, 1991, str.4

³² Srov. FILIPOVÁ Jaroslava: Hartmanice – obec na Českomoravské vrchovině, vydal OÚ Hartmanice 2006, str.35

³³ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1, 2, vydal OÚ Bystré, 1991 str.4

³⁴ Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.48

Skvělého faráře Herbsta vystřídali další. Sigmund Vlach požadoval dvojnásobný plat za vykonání obřadů a k tomu si stěžoval na nedostatek. Při kontrole v roce 1727 byl zjištěn opak jeho tvrzení a proto byly od Bystrého odloučeny fary Limberk a Banín. Po knězi Vlachovi nastoupil Jiří Týdrle, který spravoval farnost po dobu 34 let. Tehdy začala světská vrchnost zasahovat do církevních nařízení pod vlivem tzv. osvícenství. Roku 1756 zakázala nosit mrtvé v rakvích do kostelů a sloužit při nich mše.

V roce 1777 za vlády Josefa II. došlo znovu ke změně diecézních hranic. Biskupství olomouckému se dostalo povýšení na arcibiskupství a tím mu bylo podřízeno nově vzniklé biskupství v Brně. Biskupství v Českých Budějovicích vzniklo o sedm let později. Chrudimský a čáslavský kraj byly roku 1784 odděleny od pražské arcidiecéze a staly se součástí hradeckého biskupství. Tím se pod správu biskupství v Hradci Králové dostává také bysterská farnost.

3. Stavba sv. Jana Křtitele v Bystrém

3.1. Původní středověký kostel

Původní literatura o kostelu sv. Jan Křtitele, která je k dispozici jsou zejména soupisy z minulých a počátku tohoto století, kde lze najít více či méně podrobné popisy objektu a také události související s jeho budováním.

Z původního středověkého kostela se díky přestavbě v 18. století nic nedochovalo. Při pokusu o rekonstrukci jeho vzhledu se můžeme opřít pouze o dvě písemné zmínky. Představu o vnitřním vybavení kostela v 17. století, si můžeme udělat díky farní knize. V té je uvedeno, že k roku 1677 se v bysterském kostele nachází dva kalichy, dvě ciboria, monstrance, kamenná křtitelnice a 4 zvony.

Z farní knihy pamětní ze 14. století se dozvídáme, že původní kostel byl gotický s dvěma věžemi. Druhá zmínka je v, již výše zmíněném, urbáři z roku 1592.

V roce 1642 byl v Bystrém požár „ při ohni tom sedmkrát na kostele se chytalo a i na jiných místech v městě, protože byl veliký vítr, ale bylo to uhašeno.“ Roku 1648 uhodil do kostela blesk, který způsobil mnoho škod. (Mimo jiné poškodil jižní věž a střechu, přitom zjišťujeme, že na věži již roku 1649 visely velké hodiny). Roku 1655 musel být kostel znovu opraven vzhledem k přírodním katastrofám. 1655 po zásahu blesku byl kostel znovu opraven. Blesk značně poškodil jižní věž a střechu. Tehdy při opravě spadl jeden tovaryš ze špatně zabezpečeného lešení a zabil se. Ve stejné podobě pak zřejmě zůstal až do počátku 18. století.

Roku 1686 panství koupil Jan Pavel Leopold z Valderode. Zanedlouho poté se dočítáme v nedvěžské obecní kronice: „17. července po poledni udeřil hrom do kostela v Bystrém, schody k hodinové věži roztráskal na druhé věži vazbu pro zvony a šindele až k makovici roztrhal. Do kaple jen malou díru vklenutí udělal, tabuli tam pozlacenou spálil, ale kostel nezapálil“³⁵

Po smrti Leopolda z Valderode roku 1698, kvůli finančním těžkostem, byla zemským soudem, bysterskému panství, ustanovena úřední správa tzv. sekvestrace. Ta trvala až do roku 1707.

Bysterské panství bylo v roce 1707 prodáno za 234 000 zlatých ve veřejné dražbě knížeti Lichtenštejnovi. Ten je výměnou postoupil za panství Vaduz a Schellenberg, říšskému hraběti Jakubu Hanibalůvi Bedřichovi „von und zu der Hohen-Embs“. Roku 1710

³⁵ Srov. TOMÁŠKOVÁ, Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str.154

získal hrabě z Hohenembsu s císařským povolením české občanství a bysterské panství učinil svěřenectvím rodu. Do Bystrého přijel 3. srpna 1712 a druhého dne se shromáždili všichni hospodáři, vzdali hold novému pánu a složili poddanský slib. Hrabě bysterským občanům potvrdil všechny svobody a privilegia.³⁶

3.2. Přípravy na stavbu barokního chrámu

Při této příležitosti dal Jakub Hanibal sepsat smlouvu ke stavbě farního chrámu. Podle předložených plánů byl za přítomnosti stavitelů a mistrů zednických stanoven stavební náklad. Opis této smlouvy v původní, tehdy užívané němčině se zachoval ve farní bysterské kronice.³⁷ Úryvek z této pasáže zní v překladu asi takto: „*A nyní za pomoci a přistoupení císařských a královských ... vysoce ctěných komisařů... pana faráře... jakož i pána primátora městského a jiných pánů radních z obce, stavitelů a mistrů dělnických, výlohy vypočítány a půdorys předložen, dílo dle všech okolností a potřeb prozkoumáno a uznáno bylo...*“.

Stavební náklad byl odhadnut na 8 000 zlatých a měl být uhrazen kostelním majetkem v částce 1000 říšských tolarů, „*Kolovratskou fundací 700 zlatých, ke které pán přidal 300 zlatých ze svého, 3. Starostové kostela a farář slíbili jisté částky na stavbu složití, 4. Primátor a purkmistr slíbili všemožnou pomoc a občané povozy a práci zdarma, 5. Z knížecích důchodů Vaduckých povoleno bylo 2000 zlatých, 6. Hrabě Hanibal slíbil darovati všechny na panství se vyskytující stavební hmoty.(kámen, cihly, dříví, vápno).*“³⁸ V roce 1713 vyhlásil Jakub Hanibal urbář pro město Bystré, uvedl v něm výměru polí, výši naturálních i peněžních dávek a robotních povinností.³⁹ V témže roce postihla Bystré a Hartmanice morová nákaza, která byla přinesena z Vídně. Tato epidemie si vyžádala 36 obětí na životech a rozsáhlá opatření na hranici země. Značně zkomplikovala také přípravy ke stavbě chrámu. Pravděpodobně i poár bysterské radnice, která roku 1715 zcela vyhořela, zdržel počátek stavby. V letech 1717-1719 byla radnice nově vystavěna.

V roce 1720 Jakub Hanibal odevzdal panství svému synovi Františku Rudolfovi. Jakubovi Hanibalovi bylo 77 let, když 12. srpna 1730 ve Vídni zemřel. V Bystrém byl později pochován.

³⁶Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav: Knížka o Bystrém sv. 3, vydal OÚ Bystré, 1991, str.7

³⁷Srov. Liber memorabilium ad Parochiam Bistrensem Spectans ab Ao 1682, f. 129 – 131. Uloženo v Okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, archivní fond Farní archiv Bystré

³⁸SMLOUVA ze 4.8.1712. viz předchozí. Se svěřenými prostředky pak hospodařil tehdejší primátor Jan Elčner.

³⁹Srov.GLOSER Jaroslav: Hohenemsové v Bystrém, vydala Měšťanská beseda v Bystrém 2000, str. 33

3.3. Stavba chrámu a vybavení interiéru a průvodní okolnosti

Hohenembsové z Hohenembsu, majitelé bysterského panství dali v letech 1722-1723 postavit monumentální pozoruhodnou památku chrám sv. Jana Křtitele. Stavba se vyznačuje vytříbenou slohově sourodým exteriérem i interiérem a také volbou "reprezentačního" dispozičního typu. Schéma typické zejména pro klášterní a poutní kostely představuje chrámová loď s bočními kaplemi a emporami. Roku 1682 se počala tradice poutních slavností k Panně Marii Karmelské, neboť začalo v Bystrém působit škapulířové bratrstvo, jak již bylo výše zmíněno. Tato fakta by mohla být důvodem pro volbu schématu tohoto typu.⁴⁰

Pro Bystré i okolí je příznačné, že se zde prolíná podíl sochařů a malířů z východních Čech (např. Jan a Bartoloměj Heinrichové) a z Moravy (Josef Rotter) v autorství umělecké tvorby.⁴¹

Stavba chrámu tedy byla rozvržena na několik let. Roku 1721 se začalo s vlastními pracemi. Nejprve byla zbourána stará chrámová loď. Z důvodu konání bohoslužeb zůstal ještě nějaký čas zachován presbytář, ale i ten po nějaké době musel být zbourán. Když i ten byl později zbořen, věřící se scházeli na zámeckém nádvoří, aby se účastnili zpívání mše svaté sloužené v zámecké kapli.

„František Rudolf se ujal stavby nového chrámu, aby splnil závazek svého otce.“
V červnu roku 1722 byl pod nynější kazatelnou položen základní kámen - pískovcová deska o rozměrech 0,55x0,44m vsazená do zdi. S nápisem : *„Leta MDCCXXII za panowanij P.P. France Rudolpha Hrabiete z Hohen-Embsu (tit) p. faraře Jana Hefta tento kamen založen gest dne VIII. Juny.“*

Z vyprávění pamětníků, přenášených z generace na generaci je známo, že dřevěné lešení, po němž se volskými a koňskými potahy navážel stavební materiál, sahalo až k úpatí Dufkova kopce. Ze dřeva, které bylo ke stavbě lešení použito, bylo později v městečku postaveno několik chalup. V poli nad Valachovým mlýnem byla zbudována cihlářské pec, v níž se vyráběli cihly na stavbu chrámu. V roce 1896, při stavbě silnice od Javora do Bystrého, bylo zde nalezeno ještě 900 cihel výborné jakosti se značkou HB (Herrschaft Bistrau).⁴²

⁴⁰ Srov. MUCHKA Ivan, PETŘÍČEK Václav, NEUBERT Ladislav: Východní Čechy, str. 81

⁴¹ Srov. MUCHKA Ivan, PETŘÍČEK Václav, NEUBERT Ladislav: Východní Čechy, str. 81

⁴² ústní svědectví Antonína Hanyka, Tkalcovská 115, Bystré 5. 6. 2010, 14:00

Do novostavby byla zahrnuta severní věž, jež se údajně zachovala z původního kostela. Zdeněk Wirth tuto informaci uvádí ve svém soupisu.⁴³ K této otázce se též vztahuje poznámka článku v Památkách archeologických : „Při severní straně kostela stávala druhdy stará věž, která novější své místo postoupila, a té se posud říká „na staré červené věži“. Nyní jsou obě věže do stejné výšky vyhnány.“⁴⁴

Také jména stavitelů bysterského kostela jsou zaznamenána. „Primus aedilis“ Adam Weinmüller z Boskovic stavbu započal a následně dokončil zednický mistr, z nedalekého Stašova, Václav Dittrich. Tato dvě jména jsou uvedena v zápisu farní kroniky: „*Primus aedilis fecit Adamus Weinmüller Boskowicius, Tandem reliquus per fecit Pallirarius Wenc. Dittrich, nunc in Mgr murariorus, Subditus Bistrensis, ex Pago Littersbach.*“⁴⁵ Je zde celý zápis účtů pro stavbu kostela, nejsou zde však uváděna již jiná jména. O Václavu Dittrichovi jsou v latinském jazyce v listech farního archivu ještě dvě další zmínky. „... *in tergo Area et Stabula, ad septentrionem vicina domini sub N. Conser. 42 p.t. Predani o civi Wencell. Dittrich (v. Darwirz) Aspectus nequaquam symmetricus et regulas Architectura cordinatus. In Frontispicio ab Anqulo angiporta usgue ad Portam majorem area..*“ a o kousek dál: „*Eregione Vicini Wenc. Dittrich v. Darwirz, stabulum pro alitibus servandis et duo stabula pro vaccis, omnia in uno tractu, lignea, misera, pavementum, gibbosum valde ruinosum, praesepia attrita, locus pro Portis s.h. plane nullus, sub tecto novum trium est receptaculum straminis et gordi, sialiquod colligitur. Hoc stabula seguitur tugurium longum lignarium, superius ex una parte Granaria ultima conditionis, tandem porta major.*“⁴⁶ Nelze zcela vyloučit, že plány pro bysterský kostel navrhl stavitel Adama Weinmüller, který je nazýván jako primus aedilis, oproti Václavu Dittrichovi, který je pouhým mistrem zednickým, by mohla tuto domněnku potvrdovat.⁴⁷

Celý starý kostel byl roku 1724 stržen a nový presbytář „na deset sáhů vytažen“. Potřebný kámen, stavební dříví, všechny dělnické a povoznické práce, sice nebyly placeny, přesto celý náklad na stavbu činil 8.657 zlatých 40 krejcarů, bez vnitřního zařízení chrámu.

---

⁴³ Srov. WIRTH Zdeněk: Soupis památek historických a uměleckých, vydáno 1908, Litomyšl

⁴⁴ Památky archeologické I, 1855, s. 353-354.

⁴⁵ Liber memorabilium ad Parochiam Bistrensem Spectans ab Ao 1682, f. 926. Uloženo v Okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, archivní fond Farní archiv Bystré

⁴⁶ Spisy: Práva a břemena, opravy 1712-1806, K24, 221.. Uloženo v OA Svitavy se sídlem v Litomyšli, archivní fond v Bystrém: Farní archiv Bystré

⁴⁷ Srov. NOVÁK Daniel: Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce na Seminári dějin umění FF MU v Brně, 1999,

Obecný úsudek, že stavba byla dokončena již v roce 1726, vzhledem k faktu, že v říjnu toho roku byl benedikován pouze presbýtář, je velice nepravděpodobný.⁴⁸

Stavba výstavního barokního chrámu byla roku 1736 dokončena. Byl vysvěcen až 2. května 1736.

Nového inventáře vnitřního vybavení kostela, bylo patrně dosaženo, z důvodu nedostatku financí, až ve čtyřicátých letech. Ze starého kostela byl předtím prozatímně přenesen oltář, kazatelna a gotická pískovcová křtitelnice.

Již v průběhu dvacátých a třicátých let byl kostel vybavován převážně drobnějším zařízením díky společnému úsilí pána z Hohenembsu, místních cechů i zbožných jednotlivců. Dle zápisů ve farní knize byly všechny nové oltáře včetně hlavního pořízeny v letech 1747 až 1753. Pro tento oltář namaloval roku 1751 obraz Kristova Křtu Josef Rotter. V následujících dvou letech dodal tento malíř obrazy na dva další oltáře a patrně je autorem i cyklu 10 obrazů ze života Kristova.⁴⁹

Dřevěná kazatelna pochází z roku 1750. Na vnitřní obrazové výzdobě se významně podílel Josef Rotter a částečně také Johann Wenzel Bergl.

Hrabě František Rudolf nemající žádného mužského potomka, zemřel 21. dubna 1756 v Brně, jako velící generál a pochován byl v kostelní hrobce v Bystrém.

Poslední mužský potomek rodu Hohenembsů a majitel bysterského panství František Vilém byl příslušník mladší hraběcí linie. Po příjezdu do Bystrého v roce 1757 ve věku 64 let potvrdil měšťanům všechna stará privilegia. O dva roky později zemřel.⁵⁰ Bysterské panství bylo roku 1760, po soudních sporech s dcerami Františka Rudolfa, přičteno nezletilé Marii Rebece, dceři Františka Viléma. Tuto měla zastupovat, až do plnoletého věku, její matka Marie Charlotta.

V roce 1767 vystavěla obec poblíž kostela ponoukou kostnici namísto zbořené školy. Tato škola byla postavena již v letech 1606-1608 a vzhledem k jejímu špatnému stavu z ní tehdejší kantor Ferdinand Sluka utekl. Bystré pak bylo půl roku bez učitele. V roce 1765 byla sice postavena škola nová, ale malá a nevyhovující. Dle zachovaného zápisu ve farním archivu v Bystrém, v matrice II je psáno: „*Udivuje jen, že na stavbu velké a nadmíru potřebné školy, radní páni ani patronát se zádušním peněz neměli, avšak na zbytečnou stavbu, která*

---

⁴⁸ Liber memorabilium ad Parochiam Bistrensem Spectans ab Ao 1682, f. 69. Uloženo v Okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, archivní fond Farní archiv Bystré

⁴⁹ Srov. NOVÁK Daniel: Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce na Seminárii dějin umění FF MU v Brně, 1999

⁵⁰ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.3, vydal OÚ Bystré, 1991 str.8
Srov. BATÍK Václav: Dějiny města Bystrého, vydáno 1903, str.59

hyzdila náměstí po několik desetiletí, grošů nelitoval.⁵¹ Budova s číslem popisným 59, na jejímž místě stála původní škola, posléze kostnice a po jejím zbourání opět škola v Bystrém stále slouží veřejnosti. V době totality zde fungovala pobočka firmy „Botana“, kde se ručně vyráběly boty vyhlášené svou kvalitou. V současnosti zde aktivně působí základní umělecká škola.

Marie Rebeka se provdala za hraběte Františka z Harrachu a jejich manželství bylo šťastné. Zdržovali se ve Vídni a ve Štýrském Hradci, zatímco Bystré spravoval plnomocník Bernbálek. Ten nejvíce využíval svoji pozici k vlastnímu užitku.⁵² Později byl František z Harrachů nucen podnikat dlouhé diplomatické cesty a zdržoval se doma jen málo přestěhovala se jeho manželka s dcerou na bysterské panství k delšímu pobytu. Potvrdila zde poddaným všechny výsady 30. května roku 1779.

V roce 1784 se bysterská farnost dostává pod správu biskupství v Hradci Králové. Hřbitov kolem kostela byl podle císařského nařízení z roku 1785 zrušen a roku 1795 byly zrušeny i pouti škapulířového bratrstva za obrazem Panny Marie Karmelské. Císař Josef chtěl ve svých zemích uvést katolickou církev zcela pod moc státu a vyjmout ji z podřízenosti papeži jako nejvyšší hlavy církve. S tímto záměrem vydal zákaz, aby v jeho zemích nebyla zachovávána ani oznamována žádná papežská bulla jakéhokoli obsahu, pokud by nebyla schválena od vlády. Také zapověděl *“klášterům všech řeholí, aby se nespravovaly vyššími představenými svých řádů, kteří by sídlili mimo země rakouské (1781). Velmi pak brzy potom uzavřel zrušiti všechny kláštery, kterých dle jeho zdání nebylo zapotřebí, totiž krom takových, kteří měli buď péči o školy nebo o chování nemocných nebo správu duchovní.”*⁵³

Rod Hohenembsů po přeslici, vymřel Ernestinou (Arnoštkou) z Langetu, která užívala panství až do 22.2.1866, kdy zemřela. Dle jejího přání byla pochována v Hartmanské kapliče - v hrobce. Anděl, který zdobí její železný pomník, ukazuje na Bystré.⁵⁴

3.4. Bysterský chrám v 19. století

V roce 1808 *„Na sv. Jiří uhodil hrom do obou věží kostela v Bystrém. Když to nějak uhasit nemohli, chtěli ztrhnout věž. Na to přišel jeden člověk z Hamrů u Puchýřů ten dal svůj*

⁵¹ Srov. ELČKNER František: Dějiny města Bystrého, str. K3-59

⁵² Srov. ELČKNER František: Dějiny města Bystrého, str. K3-75

⁵³ Srov. <http://texty.citanka.cz/herben/on1-2.html>

⁵⁴ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.3, vydal OÚ Bystré, 1991, str.9

*život v šanc, vylezl na věž až ku křížku, a tak co hořelo, stloukl dolů a oheň uhasil.*⁵⁵
V letech 1816 – 1817 bylo vnitřní zařízení chrámu postupně doplněno novými varhanami. Později přibýlo 14 obrazů křížové cesty, jež namaloval malíř Johann Dittman. Ten je také autorem velkého obrazu „Večeře Páně“.

V roce 1826 byla zbourána kostnice poblíž kostela z šedesátých let 18. století a s ní také hřbitovní zeď. Hřbitov kolem chrámu byl definitivně zrušen až v roce 1828, ale již 40 let předtím se tu nepochovávalo. Za pět let poté byl kostel zevnitř opraven, a také vybílen zvenčí v roce 1833. O dalších pět let později byly na kostel navíc přeneseny radniční hodiny. Tyto opravy však nebyly zřejmě příliš důkladné, neboť již roku 1848 na ně nezbývají peníze. Svobodná paní Ernestina z Langetu přivedla panství k rozkvětu, ačkoli je, roku 1848, převzala se značným dluhem. Také pozdější zrušení řemeslnických cechů v roce 1860 nepříznivě ovlivnilo příjmy chrámu. Řemeslnické cechy přispívaly na osvětlení, pronajímaly si cechovní kostelní lavice i kruchty a poskytovaly další příležitostné dary. Bysterské panství bylo v sekvestraci, nebyla vyřešena otázka nového majitele a patrona chrámu, a proto nebyly ani příspěvky na nutné opravy a údržbu tak náročné stavby. „*Chrám za 130 let od doby, kdy byl v celé své kráse dostavěn, jaksí zešedl a zchátral.*“⁵⁶

Teprve když se finanční situace panství zlepšila, došlo v roce 1863 k rozsáhlé restauraci chrámu. Uvnitř i zvenčí byly obíleny chrámové zdi, opraveny oltáře v interiéru i střecha⁵⁷ Po skončení těchto oprav byla nad hlavním portálem kostela zasazena deska „*vroubená barokními volutami s plastickými trofejemi a zlateným nápisem*“⁵⁸ který se o opravě zmiňuje a uvádí též letopočet 1863. Nápis na desce zní : „*TEMPLVM // AB ILLVSTRI FRANC RVDOLFO // S:R:I: DOM DE HOHENEMBS // A MDCCXXIII AEDIFICATVM // ET SVB PATRONA I: b: DOMINA // ERNESTINA DE LANGET A MDCCCLXIII // RENOVATVM EST.*

3.5. Opravy bysterského chrámu v průběhu 20. století

Požár, který v městečku zachvátil a zničil celou řadu domů v blízkosti chrámu, vypukl roku 1905. Byla jím ohrožena i tato velkolepá dominanta obce. Proto v následujícím roce

⁵⁵ Srov. TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str.157

⁵⁶ Srov. FEDERSEL-VEDŘEL: Paměti města Bystrého, f.34, městský archiv

⁵⁷ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1, obecní úřad Bystré 1991, str.7

⁵⁸ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1, obecní úřad Bystré 1991, str.7

(1906) byla střecha pokryta břidlicí - eternitem (předtím byla kryta pouze šindelem) - nákladem patrona, jímž byla správa velkostatku.

Ve třetím roce první světové války, 25. března 1917 se odehrála jedna ze smutných epizod osudu bysterského chrámu. Došlo na rekvizici chrámových zvonů. Dva z nich, které se jmenovaly Maria a Florián a pocházely z první poloviny 18. století, byly sejmuty z věže, na místě rozbity srdci zvonů. Farní kronika zaznamenává: „*Zaslzelo oko přemnohé, rozbolestnila se srdce všech, kteří naslouchali ranám drtícím zvonů*“. Na severní věži zůstal jen zvon, který ulil mistr Matěj roku 1520.⁵⁹

V letech 1922 – 1929, v době působení pana faráře Jana Procházky, bylo vyměněno některé zchátralé trámové vazby za nové a v roce 1926, 17. října, se poprvé rozezněly nové zvony na severní věži. Bysterští farníci se shromáždili k jejich slavnostnímu svěcení před chrámovým portálem. O této velké události se opět zmiňuje farní kronika

Další nákladné opravy se uskutečnily v roce 1935. Byla důkladně opravena konstrukce i krytina obou hlavních věží a sanktusní věžička. Věže byly dosud také kryté šindelem, při opravě se jim dostalo pokrytí pozinkovaným plechem a červeného olejového nátěru. Jejich zřícení se tak předešlo v poslední chvíli.

V pověstném roce 1938, kdy rámy kostelních oken byly nahnilé, okna rozbitá, v kostele hnízdili vrabci a holubi, všude prach a opotřebení, se dostal do Bystrého kaplan důstojný otec poličský rodák Josef Smejkal, se zde stal administrátorem a v roce 1941 zdejším farářem.⁶⁰ V kronice je zaznamenán jeho výrok: „*Krásný kostel, ale potřeboval by za půl miliónu košilku a za půl miliónu kabátek*.“ Páter Smejkal se rozhodl dát se do co nejméně nákladných oprav. Základ byl položen velkými i malými dary při kostelních sbírkách.⁶¹

V roce 1939 se podařilo začít s rozsáhlou rekonstrukcí chrámového interiéru .

V roce 1941 byla zhotovena, zasklena a zasazena všechna nová okna nákladem farníků a křesťanských korporací v hodnotě 81.700 korun. V následujícím roce Němci zabavili dva velké a dva malé věžní zvony pro účely války.

V témže roce 1942 docházelo však k dalšímu zvelebování chrámu. Interiér byl vymalován akademickým malířem Františkem Martinů z Poličky. Potřebné lešení navrhl tesařský mistr Ludvík Vaněk z Bystrého, který jej za pomoci farníků též stavěl. Poté bylo přikročeno k renovaci všech obrazů, kterou v prostorech fary, provedl malíř Rudolf Růžička z Brna, navržený Památkovým úřadem. Dále byl opraven, renovován a zlacen, pozlacovačem

⁵⁹ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1., obecní úřad Bystré 1991, str.7

⁶⁰ ústní svědectví synovce pátera Smejkala pana Josefa Trávníčka, . Jeho osobní svědectví a zapůjčené vzácné kroniky, která je ručně psaná a je jediným exemplářem, čerpám informace.

⁶¹ KRÁL Adolf: Bystré na česko-moravském pomezí rok 1938 – 1945 – kronika str. 138, NEPUBLIKOVÁNO

G. Applem z Litomyšle, veškerý interiér kostela, včetně varhan, nádob,... . Bylo vylepšeno elektrické osvětlení a pořízen různý další kostelní inventář.

V roce 1943 byl zakoupen jeden zvon z náhradní slitiny od firmy Manošek z Brna a malý poplašný zvon z radniční věže byl zapůjčen do kostelního užívání obcí Bystré. Náklad činil 15.500 korun. Také byly zakoupeny nové věžní hodiny a opraven ciferník, cimbály pro bití, které byly umístěny do jižní věže. Pro koupi věžních hodin, cimbálů a opravu ciferníku bylo třeba 87.000 korun. Ve stejném roce bylo prostranství před kostelem osázeno okrasnými keři a oseta travou nákladem ze sbírek. Na opravu Hejtmánkovy opatrovny bylo darováno 3.000 korun.⁶² V Hejtmánkově opatrovně řád školských sester zajišťoval hlídání, vzdělávání a herní aktivity pro předškolní děti. Tato služba byla hojně využívána vzhledem k tomu, že většině obyvatel poskytovalo zemědělství zdroj obživy: O děti bylo tedy postaráno ke spokojenosti jejich i rodičů, kteří by jinak svá dítka museli brát na pole za každých okolností.⁶³

V červenci roku 1943 měřila polní skupina zeměměřičského úřadu trigonometricky výšku chrámu. Zjistila, že výška od prahu kostela po špičku kříže na věži činí 58 m 5 cm.

Náklady na opravu a úpravu vnitřních i vnějších prostor kostela v letech 1938 – 1948 a vydláždění jeho okolí činily přibližně 0,5 miliónu korun. Výdaje byly uhrazeny výhradně z chrámových sbírek a soukromých darů. Také zdarma odvedená práce občanů přispěla k nižším nákladům.⁶⁴

Hlavním iniciátorem oprav byl pan farář Smejkal, který v Bystrém působil v letech 1938-1949. Za jeho práci ve prospěch Bystrého, kde také pomáhal při opravě školy, při vydláždění silnice a dalších akcích, mu nikdo veřejně nepoděkoval.⁶⁵

V roce 1984 začali přípravy na generální opravu chrámu. V letech 1985 a 1986 bylo postaveno lešení na východní a severní straně a zdi byly hrubě omítnuty. V následujících dvou letech byla střecha chrámu pokryta hliníkovou krytinou a osazeny měděné okapní žlaby. Bylo dokončeno i omítnutí a tónování zdí.

V roce 1990 byly hlavní náplní prací přípravy na opravu přední části chrámu a věží. Tyto práce pak byly v následujících letech provedeny.⁶⁶

---

⁶² KRÁL Adolf: Bystré na česko-moravském pomezí rok 1938 – 1945 – kronika str. 139, NEPUBLIKOVÁNO

⁶³ ústní svědectví paní Hany Sejkorové rozené Hnátové zaznamenáno 2011-02-04 v 17:00

⁶⁴ KRÁL Adolf: Bystré na česko-moravském pomezí rok 1938 – 1945 – kronika str. 140, NEPUBLIKOVÁNO

⁶⁵ KRÁL Adolf: Bystré na česko-moravském pomezí rok 1938 – 1945 – kronika, str. 141, NEPUBLIKOVÁNO

⁶⁶ Srov. NOVÁK Daniel: Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce na Seminárii dějin umění FF MU v Brně, 1999

3.6. Charakteristika stavby chrámu sv. Jana Křtitele

Farní a původně i hřbitovní kostel sv. Jana Křtitele se nachází v mírně zvlněné krajině Českomoravské vrchoviny, poblíž údolí Křetínského potoka. Díky svému posazení na mírném návrší je viditelný v celém okolí.

Přistoupíme-li k němu blíže, zaujme nás jeho začlenění do půdorysu městečka. Tomu, protože bylo od pradávna trhovou vsí, dominuje kosodélné mírně svažité náměstí o rozměrech přibližně 200 x 200 m. Tomuto náměstí se ode dávna nazývá „Podkova“, neboť svým tvarem koňskou podkovu připomíná. Monumentální budova kostela se tyčí téměř v jeho středu. Současná zástavba plochy náměstí pochází až z konce 18. a 19. století, a tak dříve velkou plochu tržiště oživoval zejména kostel spolu s radnicí, která stojí poblíž.

Při vstupu do budovy se ocitneme v obdélné hlavní lodi. Za ní je téměř čtvercový presbytář, ke kterému se na východě připojuje čtvercová sakristie.

Hlavní loď včetně podkruchtí je dlouhá 25,30 m, 11,40 m široká, je širší a o něco také vyšší než kněžiště. Je dvěma pasy, které se vypínají i přes klenbu, členěna na tři části. Jsou tak tvořeny v tloušťce zdiva boční kaple, 2,40 m hluboké, 4,52 m široké a 7,80 m vysoké. Jsou vertikálně rozděleny v empory, které jsou nižší (7,30 m) a průchody ve zdivu propojené. Každá je samostatně osvětlena oknem. Také vnitřní prostor hlavní lodi je rozčleněn tímto děleným osvětlením.

Kněžiště je uvnitř 8,50 m dlouhé, 8,75 m široké a je rovněž zakončeno. Loď křížová je dlouhá 19 m.

Vstoupíme-li hlavním portálem, ocitneme se v podkruchtí, bočními portály je vstup přes prostor věží. Ve věžích, stejně jako v šířce zdi mezi kaplemi hlavní lodi a příčnou chrámovou lodí se nachází točitá schodiště. Věžní vedou do půdních prostor, schodiště v šířce zdi pak na empory nad kaplemi.

Vnitřní prostor je sjednocený s optickým středem v křížení hlavní lodi a transeptu, který je ještě zvýrazněn zvýšenou mírou osvětlení. Presbytář s transeptem je od hlavní lodi oddělen triumfálním obloukem 8,20 m širokým, prostor je tak rozdělen na dvě funkční části.

Tím, že je optický střed prostoru v křížení lodí, je dán směr pohybu návštěvníka, který tak jakoby samovolně stane před hlavním oltářem, který je opět zvýrazněn bočním osvětlením.

Kostel má i svou podzemní kryptu, do které je vchod v podlaze lodního křížení, sahá pod presbyterium a hlavní loď na délku dvou postranních kaplí.

Zhodnotíme-li výzdobu vnitřku chrámu, tak se nám bude zdát spíše prostá. Stěny člení dvojice plochých toskánských pilastrů na vysokých podstavcích s římsovitými hlavicemi, které nesou úseky hladkého zalamovaného kladí s výrazně profilovanou a silně vyloženou římsou. Nad ní je ještě méně výrazně druhé římsové na němž spočívá klenba. Tyto pilastry jsou v rozích, pak mezi kaplemi a na obloucích.

Světlo dovnitř proniká ze všech stran. Kněžiště je osvětleno čtyřmi okny po stranách nad sebou položenými. Spodní jsou sklenuta polokruhem, vrchní segmentem. Je tu ještě páté okno, které je za hlavním oltářem, nad vchodem do klenuté pravoúhlé sakristie.

Lod' křížová má polokruhová okna v obou křídlech. Zvnějšku lze do ní vstoupit vchodem na severní straně. V síle zdi vedou točité schody k oratořím umístěným v obou křídlech a otevřeným oblouky segmentovými, jež jsou lemovány šambránami s kapkami.

Boční kaple jsou do hlavní lodi otevřeny půlkruhovými arkádami, nad nimi probíhá balustráda tribun, v nichž jsou okna segmentová. Archivolty oblouků s vyznačenými středními klenáky jsou zdobeny štukovými rámy.

V západní části lodi je zděná kručta obloukovitě vypnutá v ramenech příčné lodi oratoře.

Z vnějšího pohledu nás tato budova obdélného půdorysu, nejvíce zaujme svým monumentálním průčelím. Také celek působí zevně monumentální výstavbou a výškou. Členění vnějšku kostela je však velmi úsporné a celkový dojem je navíc „zjemněn“ zaoblenými rohy budovy.

V horizontální rovině dělí pilastry průčelí na tři části. V přízemí je ve středu hlavní portál. Ten je zvýrazněn členěnou pískovcovou šambránou s pilastry po stranách. Svrchu je zakončen římsou, na které je uložen nástavec. Ten tvoří deska, vroubená barokními volutami (ve volutách jsou plastické trofeje). Dochoval se zde nápis z roku 1863, který je již výše zmíněn. Deska je svrchu ukončena římsou a korunovaným erbem pánů z Hohenembsu a tesanými listy akantu.

Vstup do kostela z průčelí je možný též menšími postranními vchody. Uprostřed štítu jsou hodiny rámované štukem.

Současné barevné provedení vnější fasády bylo v 90. letech 20. století provedeno nově a je založeno na barevném kontrastu dvou barev. Tektonické části jsou bílé a plocha za nimi je tmavě žlutá.

Celou stavbu kryje mansardová střecha, která byla původně šindelová. Věže jsou kryty šindelovými cibulemi s lucernami a báními a nad křížením lodí je malý sanktusník.

1705-1708 je pak stavěna kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích a 1717-1719 je nově vybudována bysterská radnice, vystavěna nákladem Jakuba Hannibala z Hohenembsu. Ten daroval ke stavbě všechny materiály zdarma, ale stavět se „*musilo dle jeho vůle a rozkazu.*“

Počátkem čtyřicátých let je stavěn zámeček a kaple v blízké Baldě a v šedesátých letech je v Bystrém vystavěna škola a poblíž kostela kostnice. Z těchto staveb je pro nás radnice nejvíce zajímavá. Tato je prováděna těsně před samotnou výstavbou nového kostela. Fasáda bysterské radnice je členěna lizénovými rámci podobně jako boční stěny kostela. stavitelem je Petr Paur z Myslibořic.⁶⁷

Nelze zcela vyloučit, že plány pro bysterský kostel navrhl stavitel Adama Weinmüller, který je nazýván jako primus aedilis, oproti Václavu Dittrichovi, který je pouhým mistrem zednickým, by mohla tuto domněnku potvrzovat.

V městské pamětní knize se však můžeme dočíst, že „po dostavění kostela chrámová prostora zela prázdnotou a všechny zdroje byly vyčerpány. Proto sem byl prozatímně přenesen oltář, kazatelna a gotická pískovcová křtitelnice.“ Všechny tyto prvky (zakončení štítu a zvláště pak tvarosloví boků štítu, konkávně klenuté patky, které nahrazují na počátku století běžné voluty, a dále pak vtačované plochy obdélníků do povrchu fasády), stejně jako další jiné je tedy možno přisoudit až zásahům 19. století. Přestavba kostela, o níž jsou písemné doklady a kterou též dokládá nápis nad hlavním portálem, byla dokončena roku 1863. V této době již pseudobarokní úpravy staveb nebyly žádnou zvláštností. V tomto období pseudostylu se však již užívalo tvarových motivů libovolně. Mohly použít tedy i ty, které bychom mohli považovat za prvek typický pro počátek 18. století, stejně jako jiný prvek poloviny téhož století. Většinou už ale v 19. století takto přejaté prvky byly trochu pozměněny a to v soulase s obecným sklonem pseudostylů k větší dekorativnosti, zmnožení, zjemnění a také jistému nepochopení původního smyslu.

S větší jistotou můžeme 19. století přiřadit výzdobné motivy kolem oken v průčelí, penízkovité pilastry po bocích okna nad hlavním portálem, i motivy festonu se zavěšeným květem. Této přestavbě je možné také přisoudit některé prvky v interiéru, které se však patrně od původního tvarosloví příliš neodlišují, nebo alespoň nemáme vážného důvodu si to myslet.

---

⁶⁷Stov. NOVÁK Daniel: Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce na Seminárii dějin umění FF MU v Brně, 1999

Pseudobarokní deska nad hlavním portálem pochází určitě z devatenáctého století, lze tak soudit nejen proto, že je přímo datována nápísem, ale též její příkladná až teatrální barokovost, která je zvláště patrná v motivu volut, tomu též odpovídá.

Nyní vyvstává tedy otázka, jak vypadal původní kostel, v době kdy byl dostavěn Václavem Dittrichem, to je ve dvacátých letech 18. století. Jak vypadal původní návrh stavby nového chrámu, který byl předložen 4. 8. 1712 před Jakuba Hanibala z Hohenembsu a ostatní představitele zdejší obce.

Předpokládaný projekt kostela vznikl asi někdy v prvním desetiletí (nebo těsně po jeho přelomu) 18. století. Na Moravě je v této době stále velmi patrný vliv jediné větší osobnosti, která tu soustavněji působila, a to Giovanniho Pietra Tencally. Byl žákem vídeňského architekta, který byl též původem ze severní Itálie, Filiberta Luchesiho. Jejich tvorba představovala orientaci na hlavní proudy římského manýrismu a planimetrismus severoitalských oblastí, především milánské. Vzhledem k tomu, že bysterská farnost patřila do diecéze hradeckého biskupství, tuto tendenci načas přerušil biskup Tobiáš Jan Becker. Tento člověk byl velice zbožný, a charakter architektury jeho doby je tím značně ovlivněn. Vše se zaměřuje pouze k jedinému cíli a to k vytvoření vhodného místa k duchovnímu rozjímání. Tím je přemožena dřívější snaha po zdobnosti a nádheře staveb.

Prameny, které jsou k dispozici jsou trojího druhu. Jednak to jsou knihy a listy dochované z 18. století, pak to jsou místní kroniky z 19. století, které měli často k dispozici materiál, který se dodnes nedochoval a nakonec je to souhrnné zpracování dějin Bysterska Františka Elčknera z poloviny 20. století.

Z 18. století se kromě různých listin a matrik dochovaly dvě farní pamětní knihy, které byly založeny roku 1682. Asi do 40. let jsou vedeny poctivě a nabízí mnohé užitečné informace. Pro druhou polovinu 18. a první polovinu 19. století je však kontinuita zápisů často přerušována a rozsah kolísavý.

K 19. století je materiál bohatší. Cenné informace však přináší většinou pouze kroniky místních písmáků.

Z kroniky z pera obecního písaře V. Tejneckého, se zde zachovalo několik listů pro léta 1640-1663. Dalším takovým pramenem je Kronika neznámého autora z let 1807-1864, která pojala značnou část Tejneckého díla. Na ni navázal v letech 1880-1882 Vincenc Federsel svou dvoudílnou kronikou Paměti obce Bystré (zpracování dějů Bysterska z období 1580-1892) a dále knihou Dějiny hradu Svojanov. Roku 1908 vydal ředitel školy Václav Batík drobnou brožurovanou místní knihu Dějiny města Bystrého, ve kterých však vychází především z prací předešlých kronikářů.

V roce 1947 se ujal funkce městského archiváře František Elčkner. Roztřídil, zinventarizoval a v roce 1951 zčásti zkatalogizoval listinný a aktový materiál do roku 1883. Jde o fond dnes uložený v OA v Litomyšli. Nachází se zde také zádušní inventář kostela 1662, urbář pro město Bystré z roku 1713, výtah z nového zemského měření pozemků při městě Bystré z roku 1719, seznam desátku farářů Bysterskému z roku 1727 a další.

4. Kněží - rodem z bysterské farnosti

4.1. František Mensi

Narodil se 28. března v roce 1753 Barbaře a Petru Mensi. Matka pocházela z Bystrého, otec Petrus z italských Benátek. Později se přestěhovala celá rodina do Prahy. Zde František vystudoval u jezuitů humanismus, stal se magistrem filosofie. V roce 1776 získal ještě titul bakaláře v teologii. 9. června téhož roku byl vysvěcen na kněze a začal působit na svém prvním duchovním pracovišti jako kaplan ve Smečně. Činný byl nejen jako duchovní pastýř, ale také hudební skladatel. O tom svědčí zápisy v úředních knihách farního archívu, 26 vlastních dochovaných skladeb ve smečenské sbírce hudebnin na kůru kostela Nejsvětější Trojice a několik opsaných skladeb dalších autorů - K. Vogla, J. Myslivečka, F.X. Brixioho. Z Mensiho skladatelské tvorby je známo asi padesát duchovních kompozic, především motetta, offertoria, mariánské antifony a další. Jeho rukopisy jsou hojně rozšířené po českých kúrech (Smečno, Praha, Klatovy, Citoliby, Český Krumlov) i v zahraničí (Slovensko, Německo, Rakousko, Maďarsko, Polsko).⁶⁸

Ve Smečně František Mensi strávil jako kaplan jedenáct let až do 3. června 1787. Potom byl krátce ustanoven administrátorem v Kvílicích. Odtud odešel do Hobšovic 7. září jako administrátor, kde byla zřízena lokálie vlivem josefínských reforem. Po dvou měsících, po vykonané konkurzní zkoušce, se stal jejich prvním lokalistou. (Před tímto císařským nařízením obstarávaly duchovní službu malých obcí, stejně jako dnes, větší děkanství a fary, kde bylo více kněží. Z lokálií se později staly malé místní fary.) V Hobšovicích strávil 18 let. Roku 1805 byl ustanoven farářem v Družci a po čtyřletém období, 4. července 1809 nastoupil do obce Pchery u Kladna. Nepřišel sem poprvé. Místní faru administroval již v letech 1787 - 1788. Mensi také vyučoval hře na housle a violoncello. Tato obec, která patřila k panství hraběcí rodiny Martiniců, stejně jako ostatní Mensiho působiště. Pater František zemřel 28. prosince 1829. Byl pohřben 31. prosince toho roku na místním hřbitově u kostela sv. Štěpána. Na počátku dvacátého století byl tento hřbitov zrušen a přestěhován, bohužel již bez hrobu pátera Mensiho.⁶⁹

Ačkoli bysterský rodák, katolický kněz a hudební skladatel František Antonín Mensi zásadně neovlivnil českou hudební scénu, jeho hudební skladby jsou na vysoké úrovni a

---

⁶⁸Srov. http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=1122

⁶⁹Srov. www.choruscarolinus.cz

neupadly v zapomnění. V současnosti je jeho dílo interpretováno pěvecko instrumentálním sdružením poloprofesionálů a amatérů “Chorus Carolinus Kladno”.

4.2. František Dittrich

Narodil se 26.11.1870. Po kněžském svěcení působil nejdříve jako kaplan v Poličce, kde také vyučoval náboženství. Zde pobýval do srpna roku 1908. Poté odešel do Jaroměře. Zemřel 6. července 1913.

4.3. Antonín Steiner

Narodil se 9. srpna 1889 v Bystrém, pozdější kněz František Xaver Steiner byl jeho synovec. Působil v Lomnici u Tišnova, kde je prý také pochován. Krátce působil také v Korouhvi. *„Od 1.12.1940 nastupuje v Lomnici u Tišnova bývalý lomnický kaplan (1.8.1913-1.8.1923) P.Antonín Steiner, který byl 17 roků farářem na poutním místě v Provodově, odkud se 2. prosince 1940 s obtížemi přestěhoval do Lomnice. Kdyby se bylo zdrželo stěhování, byl by se již za této zimy sem nedostal. Z klidu samoty, kde žil spokojeně a s provodovjany již skoro srostl, dosti nerad odcházel sem, kde bylo mnoho práce. Těžko přivykal...“* (Toto napsal sám o sobě v kronice, po svém nástupu do Lomnice).

Lomnický farář na odpočinku, odstěhovaný do Korouhve, zemřel dne 24. května 1955. Injekce přestaly účinkovat, stará nemoc se zhoršila, srdce mu dosloužilo. Dle svého přání byl převezen do Lomnice, kde byl uložen dne 28.5. do kněžské hrobky. Jeho vlastní řeč četl v kostele farář jimramovský P.Válka. Pohřeb vykonal II. prelát kapituly brněnské Dr.Josef Toman. Pohřbu se zúčastnilo 25 kněží. Rozloučily se farnosti Provodov a Korouhev. Za lomnickou farnost poděkoval zemřelému lomnický administrátor P. Oldřich Zadražil. Hlavní zásluhou Antonína Steinera v Lomnici je, že dal opravit faru a interiéry všech kostelů, speciálně oltáře.“ (zápis v lomnické kronice – zapsal P. Oldřich Zadražil)⁷⁰

4.4. Jůlius Mládek

Narodil se 12. 4. 1894 jako jeden ze šesti dětí manželům Anně a Václavu Mládkovým v obci Hartmanice č. p.66. Biskupský seminář navštěvoval v letech 1913 – 1917 v Hradci Králové. V roce 1917 byl vysvěcen na kněze a v témže roce nastoupil jako kaplan do

---

⁷⁰ Srov. Farní kronika Římskokatolické farnosti Lomnice u Tišnova, 3.díl, str.24, 31.12.1955

Skorenice u Chocně. Již následující rok v srpnu se stal kaplanem v Sopotech v okrese Havlíčkův Brod a zakrátko v Borové u Německého Brodu. Každý rok působil v jiné farnosti až do roku 1928. Do tohoto letopočtu byl kaplanem v Novém Hradci, dále v Hněvčevsi u Hořic, v roce 1921 v Kácově nad Sázavou, poté v Dolních Kralovicích, v Kuklenách, v Hrochově Týnci. V roce 1926 nastoupil jako administrátor ve Svojanově. V letech 1928 – 1931 byl farářem v Dolní Krupě. Stal se děkanem a konzistorním radou. Svě nejdelší období kněžského působení od 1931 - 1952 prožil v Habrech, kde sloužil opět jako farář. V dalších letech ho čekala na 4 roky farnost Horní Jelení, potom Sezemice po dobu 8 let. Jako důchodce pobýval od roku 1969 do roku 1973 v Ledči nad Sázavou a na konci života v kněžském domově na Moravci. Zemřel 4. listopadu 1977 a pohřben je v Bystrém.⁷¹

4.5. František Xaver Steiner

Narodil se 18. prosince 1912 v Bystrém, vyučil se pekařem. Jako kněz působil v Křešíně v okrese Pelhřimov, kde je také pohřben. Zemřel 9. srpna 1972.

4.6. Václav Mareček

Narodil se 4. září 1917 v Trpíně do rolnické rodiny. Základní vzdělání absolvoval v obecné škole v místě rodiště. Od podzimu 1928 studoval akademické gymnázium v Praze jako chovanec konviktu augustiniánského řádu v Praze u sv. Tomáše. Narodil se 4. září 1917 v Trpíně do rolnické rodiny. Měl devět sourozenců. Základní vzdělání absolvoval v obecné škole v místě rodiště. Od podzimu 1928 studoval akademické gymnázium v Praze jako chovanec konviktu augustiniánského řádu v Praze u sv. Tomáše, na Malé Straně. Během každých prázdnin jezdili chlapci z konviktu do svých domovů, stejně tak i Václav Mareček. Duchovní život jim prázdninami nekončil, museli mít tedy o svém chování a navštěvování bohoslužeb napsaný text od svého faráře.

Po složení maturitní zkoušky den 6. června 1936 se Václav Mareček rozhodl vstoupit do noviciátu. Studoval na pražské bohoslovecké fakultě. Ta byla na začátku války uzavřena a proto Václav přešel na bohoslovecké učiliště. V říjnu 1940 byl předčasně ordinován a vypomáhal v duchovní správě do skončení studia do roku 1941. Poté působil do srpna 1945 u

---

⁷¹ informace poskytl ing. Jiří Mládek – synovec Jülia Mládky, 3. 4. 2011

sv. Tomáše v Praze. Následně sloužil jako kaplan při klášterní faře Všech svatých v České Lípě, později jako administrátor tamtéž a excurrento pro Stružnici a Jezvé.

Po likvidaci klášterů (numerus clausus) na jaře 1950 ho převezli do sběrného tábora v Oseku u Duchcova. Střídal různé pomocné práce jako dělník či brigádník až do propuštění k 1. březnu 1955. Od dubna 1955 do jara 1968 pracoval s několika spolubratřími stejného úřadu u lesního závodu Bílovec. Pak byl poslán na výpomoc nemocnému duchovnímu správci v Budišově nad Budišovkou, tam se stal v dubnu kaplanem a v létě ještě administrátorem pro farnosti St. Oldřůvky a Podlesí v opavském okrese.⁷²

Od února 1969 kaplanoval v Praze na Malé Straně u sv Mikuláše. Prožil 64 let kněžství a 67 let řeholního života. Zemřel 7. dubna 2004

4.7. František Štaud

Narodil se 23. prosince 1921 v Trpíně u Poličky. Teologii vystudoval v Římě, kde 2. března 1950 přijal kněžské svěcení. Kněžskou službu vykonával ve farnostech severní Itálie, od roku 1959 byl poslán na misijní činnost do Peru, do farností Piscobamba a Sihuas. Od roku 1967 byl evidován mezi zájmovými osobami StB. Od roku 1990 byl pověřen duchovní zpravou v charitním domově Kongregace školských sester de Notre Dame v Koclířově u Svitav. V roce 1991 převzal státní vyznamenání “ Za zásluhy a vynikající službu” z rukou peruánského velvyslance, které mu na žádost tisíců bývalých farníků udělil peruánský prezident. Závěr života strávil v Kardašově Řečici. Zemřel 18. května 2009.

4.8. Zdeněk Mládek

Narodil se 15. 9. 1924 v Bystrém. Vyrůstal v rodině bývalého rotmistra, vysloužilého vojáka se třemi sourozenci. V roce 1950 měl primici. Vyjadřoval se rázně a u lidí byl oblíben. Působil ve farnosti Litomyšl. Byl však křivě obviněn, že si koupil “motorku” (malý motocykl) za církevní peníze. Navzdory jeho bezúhonnosti mu byl odebrán státní souhlas. Páter Mládek si sháněl práci, ale nikdo ho nechtěl zaměstnat. Až bysterský cestář pan Schauer si osobně vyřídil povolení u správy silnic a otce Mládka zaměstnal. Práce cestáře byla tehdy velmi fyzicky namáhavá a také těžké pracovní podmínky. Po této zkušenosti působil jako kaplan.

---

⁷² Srov. MAREČEK Václav, Curriculum vitae, 1970

Důstojný otec Zdeněk Mládek náhle zemřel 26. 4. 1975. 1. května toho roku celý den přelo a dokonce se nekonal prvomájový průvod. V Litomyšli 2. května 1975 již za slunečného počasí byl sloužen requiem a odpoledne se konal vlastní pohřeb v Bystrém. Po domluvě s ČSAD se mělo jet do Bystrého několika autobusy, ale nesměly být přistaveny. Lidé, kteří měli k dispozici auta, nabídli odvoz alespoň některým dalším.

Na den pohřbu otce Zdeňka Mládka lidé v Bystrém vzpomínají také v souvislosti s váženým a milým otcem biskupem Karlem Otčenáškem. Tehdy tajně vysvěcený biskup přijel do Bystrého a pan děkan Broj řekl panu Petru Findejsovi (dlouholetému kostelníkovi, později akolytovi), aby knězi, který právě přijel šel otřít záda a podal mu mokré ručník. Pan biskup byl velmi zpocení, a proto také vděčný za tuto malou službu, sundal flanelovou košili, choval se prostě a přirozeně, což mu bylo vlastní celý život. Poté se pan Broj Petra ptal, jestli ví, komu myl záda, on nevěděl, ale pan děkan mu řekl: *“To byl náš biskup”*⁷³ Ctihodný otec Karel Otčenášek pověděl hloučku žen stojícím u fary: *“ Já už jsem biskupem, ale nesmíte to nikde říct”* a požehnal jim.⁷⁴ Páter Smejkal, který na pohřbu koncelebroval, na hřbitově, po řeči kapitulního vikáře Karla Jonáše, oslovil pana biskupa. Kvůli tomu byl povolán do Chrudimi na STB, kde mu vyčinili (“vypucovali pajšl” jak hovorově řekl pan Findejs) a snížili mu plat o 20%. Když se po pohřbu vracel pan biskup Otčenášek k faře, udílel plačícím lidem požehnání.⁷⁵

4.9. Ladislav Dittrich

Narodil se 23. července 1929 sice v Poličce, ale své dětství však prožil v Bystrém u Poličky, kde byl jeho otec kostelníkem. V roce 1944 přišel do bývalé prázdninové kolonie SKM (salesiánského klubu mládeže) do Dvorku u Přibyslavi, kde našli v roce 1943 po zabrání ústavu útočiště aspiranti z Fryštáku. V posledním roce války zde absolvoval kvartu a po válce byl v kvintě ve vráceném fryštáckém domě.

Noviciát prožil v Hodoňovicích. 19. srpna 1947 zde složil první sliby. V tomto roce se právě otevřel filozofický studentát v Přestavlkách. Lád'a v Přestavlkách prožil tři roky i onu osudnou noc v dubnu, v roce 1950, kdy odvezli představené do internace v Oseku. Přestavlčtí klerici zůstali až do prázdnin v domě. Lád'a s ostatními dokončil studia maturitou na reálném gymnáziu v Holešově. Byl přijat na vysokou školu zemědělskou v Košicích, ale pro neutěšené poměry to vzdal. Našel si místo v Místku, kde byli již někteří spolubratři a novici a snažili se

⁷³ ústní svědectví Petra Findejse, Školní 318, Bystré, 18. 3. 2011, 9:00

⁷⁴ ústní svědectví paní Pavly Findejsové, rozené Kuklové, Nám. Na Podkově, Bystré, 5.4. 2012, 9:00

⁷⁵ ústní svědectví Petra Findejse, Školní 318, Bystré, 18. 3. 2011, 9:00

vést společný život jak si to představení přáli a jak to okolnosti dovozovaly. V roce 1952 se na pokyn P. Filipce, který řídil spolubratry mimo internaci začal připravovat na odchod za hranice. Přestěhoval se do Prahy. Zajistil si podnájem a místo v továrně. V červnu roku 1952 se spolu mu s Jendou Homolou a Vojtou Hrubým podařilo dostat po riskantním přechodu hranic do Rakouska a později do Itálie. Představení je poslali studovat teologii do Mesiny. Zde byl Ladislav Dittrich 29. června 1956 vysvěcen na kněze. Zaslouhou P. Vitěslava Taťáka, který byl v té době v Turíně začal studovat v Turíně na PAS filosofii a pedagogiku. Po získání licenciátu vyučoval devět roků ve Folizzu filosofii.

V roce 1968 byl na žádost otce kardinála Berana uvolněn pro práci v českém náboženském středisku v Římě. Pracoval zde jako vedoucí katechetické sekce, pracovníků kroužků mládeže, jako organisátor i vedoucí táborů pro českou mládež v zahraničí. Při tom vypomáhal kde bylo potřeba, hlavně v přípravě knih vydávaných křesťanskou akademií i jejich expedici do vlasti. V administrativě a expedici časopisu "Nový život" pracoval od začátku až do dvou měsíců před smrtí.

Po smrti prvního ředitele českého poutního domu v Římě - VELEHRADU se odstěhoval do tohoto domu a stává se pravou rukou P. Vojtěcha Hrubého nového ředitele. Jeho jméno je známo tisícům krajanů ze světa i z vlasti s nimiž byl v písemném nebo osobním styku při jejich návštěvě v Římě. Zde se dočkal i svobody své vlasti po roce 1989.

V roce 1992 mohl konečně po čtyřiceti letech navštívit své příbuzné a rodiště Bystrém. Měl tu v neděli 19. července svou opožděnou primici. Vrátil se do Říma a pokračoval obětavě v nenápadné práci v poutním domě VELEHRAD i ve službě sestrám františkánkám, kam chodíval celebrovat. Ohlásila se nemoc, která nakonec vedla k jeho skonu. Zemřel v sobotu 11. října 1997 v 8 hodin ráno mezi svými spolubratry. Pohřeb se konal v pondělí 13. října z baziliky Sacro Cuore do salesiánské hrobky římské provincie v Guidonii asi 20 km za Římem.⁷⁶ Bysterští farníci jej vždy považovali a považují za "Bysteráka".

Dosud žijí někteří jeho kamarádi ze školy a vzpomínají na něj i jeho tatínka, který v Bystrém dělal kostelníka. Mnohem více žijících lidí si ho pamatuje jako váženého a milého kněze žijícího v Římě, který se staral o distribuci náboženské literatury do bývalého Československa. Hodnota tohoto druhu literatury byla srovnávána státní bezpečností s pornografií. Když v roce 1970 navštívil zájezd, včetně pana Findejse, otce Ladislava v Římě, ujal se jich jako vlastní rodiny a ukázal jim mnoho památek. Některé z nich by jim obvykle

---

⁷⁶<http://www.sdb.cz/ke-stazeni/nekrology-salesianu/>

nebyly ani dostupné. Před návratem do Československa páter Dittrich návštěvníky požádal, aby vzali do vlasti nějaké náboženské knihy. Dal jim své požehnání a k překvapení všech autobus vše provezl bez celnické kontroly.⁷⁷ První mši svatou v rodišti - primici - sloužil důstojný pan Ladislav Dittrich v roce 1992.

4.10. Zdeněk Krček

Narodil se 18. února 1961 v Hradci Králové. Dětství až do ZŠ prožíval v Bystrém a i potom každý víkend a prázdniny jsem trávil v rodišti své maminky. V roce 1980 maturoval na Střední zemědělsko-technické škole v Hořicích a dvouletou nástavbu absolvoval v Prostějově. Studoval na VŠE v Praze, fakulta ekonomie zemědělství a v r. 1990 byl přijat do teologického konviktu v Litoměřicích. O rok později nastoupil na Teologickou fakultu Karlovy univerzity v Praze. Během studia se Zdeněk snažil se souhlasem místního pana faráře P. Šotoly o oživení karmelských poutí v Bystrém. Zval do místního kostela profesory i osobnosti z církevního života z Prahy a společně s bohoslovci se těchto poutí účastnil. Kněžské svěcení měl v Hradci Králové a primiční mši sv. v Bystrém v kostele sv. Jana Křtitele a P. Marie Karmelské. Primičním kazatelem byl tehdy Jan Baxant, rektor pražského semináře a současně biskup litoměřické diecéze. Účastnil se tehdejší biskup Mons. Karel Otčenášek, který tenkrát byl přijat vedením města na místní radnici. Jeho první kaplanské místo bylo v Ústí nad Orlicí, odkud byl povolán do Polné jako administrátor farnosti. Později se mu dostalo jmenování na místo děkana a Svatý otec jej přijal do sboru jeho osobních kaplanů s titulem monsignore. Během působení v Polné na bysterskou pouť nezapomněl a několikrát se jí i s místní farností zúčastnil.⁷⁸ V současné době stále působí v Polné. *Setkáme-li se s ním v Bystrém, ve tváři se mu obvykle zračí úsměv, s každým prohodí pár slov. My ho v Bystrém velmi rádi vidíme, a když máme možnost slyšet jeho kázání či s ním můžeme promluvit, jsme tím vždy potěšeni a povzbuzeni.*⁷⁹

---

⁷⁷ ústní svědectví Petra Findejse, Školní 318, Bystré, 18. 3. 2011, 9:00

⁷⁸ ústní svědectví Zdeňka Krčka, Nerudova, Bystré, 13. 4. 2011, 18:00

⁷⁹ poznámka autora

Vybrané stručné kapitoly ovlivňující život farnosti

Bysterský kněz Jan Procházka – oběť fašismu

Narodil se 19. ledna 1871 ve Starém Kamenci (u Poličky). V kraji Českomoravské vysočiny prožil své dětství i mládí, byla zde všechna jeho kaplanská i farářská místa. Střední školu absolvoval v Litomyšli a teologická studia na kněžském semináři v Hradci Králové. 25. července 1895 byl vysvěcen na kněze. Nejprve se stal kaplanem v Poličce, potom v Mříčné u Jilemnice a posléze v Bystrém. Zde od roku 1897 do 1904 jako kaplan působil. V bysterské škole začal učit 2. března 1897. P. Procházka byl jmenován farářem v Bystrém v roce 1923. Kromě duchovní správy zde vykonával ještě různé občanské povinnosti, což jej velmi vyčerpávalo a 1. ledna 1932 na toto místo rezignoval. Potom se stal administrátorem v Košicích. Následně požádal o místo administrátora v Červených Janovicích. Tím byl od roku 1936 a roku 1937 začal tamtéž působit jako farář. Koncem července 1941 pro něj přijelo gestapo na základě udání o nepřátelském postoji k říši. Byl odsouzen k čtyřletému vězení v Bruchsale u Karlsruhe, kde po roce nemocen zemřel a byl pohřben. Byl vyznamenán Československým válečným křížem in memoriam.⁸⁰

Paní Pavla Findejsová vzpomíná na důstojného otce Jana Procházku jako na člověka velmi hodného a laskavého. Podílel se s několika farníky na založení bysterské Jednoty Orel a společně uvedli do provozu také „Raifeisenku – záložnu“. Pan farář Procházka, se na žádost ostatních, uvolil plnit funkci pokladníka. Hlavní důvod byl zřejmě to, že tento finanční institut sousedil přímo s farou a s obavami, aby peníze byly pod dohledem. Bohužel se přihodilo, že zmizelo větší množství peněz a kněz byl z této ztráty obviněn. Ačkoli finanční obnos, podle svědectví paní Findejsové, vzala hospodyně Mládková, která chodila na faru vařit, péct a uklízet. Většina ze spolku spoluzakládajících se usnesla, že důstojný otec by měl opustit Bystré. Pan Kukla, otec paní Findejsové, pátera Procházku hájil a navrhoval jiná řešení. Než byl tento spor doveden do konce, pan Kukla zemřel. Paní Pavla měla sice teprve 11 let, ale od svého otce, který se účastnil „zrození bysterského Orla i záložny“ se o všem v rodině dozvídali.⁸¹

⁸⁰ Srov. BENEŠ Josef: Kaine, kde je tvůj bratr, ČKCH 1971, str. 145-149

⁸¹ ústní svědectví paní Pavly Findejsové, rozené Kuklové, Nám. Na Podkově, Bystré, 5.4. 2012, 9:00

Nástin situace katolické teologie v Čechách ve druhé polovině 20. století

Dějiny katolické teologie v Čechách ve druhé polovině 20. století jsou podstatně spojeny s utajovanými způsoby studia teologie, změnami v církvi, persekucí i vězněním kněžích. Komunisté usilovali o zcela nové uspořádání vztahů mezi státem a církvemi. Pod vedením ministra Alexeje Čepičky byla zřízena náboženská komise při Ústředním akčním výboru Národní fronty. Členy se stali politicky činní kněží Josef Plojhar a středoškolský učitel náboženství Josef Beneš. Díky naléhání biskupů byl později přizván k jednání rovněž litoměřický biskup Štěpán Trochta. Zástupci církve žádali od státu garanci její vnitřní autonomie a zachování církevního školství. Představitelé státu, včetně Plojhara, požadovali od církve uznání zákonnosti nového režimu a zrušení suspense politicky aktivních duchovních. Jednání byla přerušena v březnu 1949. Komunisté pochopili, že nebude jednoduché vytvořit z církve služebnici režimu, a proto se pokusili o vnitrocírkevní puč.⁸²

Do dubna 1950 byla křesťanská filosofie a katolická teologie v českých zemích přednášena a studována na dvou teologických fakultách a devíti bohosloveckých učilištích. Komunistický režim redukoval všechny možnosti studia katolické teologie na jedinou Římskokatolickou cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Praze do podzimu 1950. Na této fakultě ke konci roku studovalo 138 studentů a působilo 17 učitelů. Většina studentů teologie byla povolávána k vojenské prezenční službě v pomocných technických praporech od září 1950. Učitelé dřívějších řeholních bohosloveckých učilišť i jejich studenti byli internováni v tzv. centralizačních táborech od dubna 1950. Nyní bývalí učitelé teologie byli dáni do důchodu, umístěni v pastoraci či dokonce vězněni. Mnohá rozptýlená svědectví dosvědčují, že studium určené zejména pro kandidáty kněžské služby existovalo. Žáci spolu se svými učiteli a staršími spolubratry pokračovali v dříve započatém studiu vznikajícím v centralizačních a internačních táborech pro řeholníky. Také u jednotlivců ve vězeních to bylo podobné s diecézními a řeholními bohoslovci. Pro utajované studium teologie byl klíčovou podmínkou souhlas ordináře a doprovod duchovního vůdce.⁸³

O vytvoření pomocných technických praporů rozhodl Užší poradní sbor ministra národní obrany a Nejvyšší rada obrany státu v červnu 1950. Rozhodli také o zařazení kněžích, řeholníků a bohoslovců k základní vojenské službě na dva roky. Duchovní byli zařazováni do

---

⁸² Srov. BENEDIKT Tomáš: Diplomová práce, Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*, str.1

⁸³ Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: *Teologie ve stínu. Prologomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, vydala UK v Praze 2007, str. 50

odloučených tzv. farářských rot, aby nemohli působit na ostatní vojáky.⁸⁴ Také v bysterské farnosti se setkáváme s duchovními, kteří byli komunistickým režimem persekuováni. Také lidé v Bystrém a okolí značně pocítili vliv a moc komunistického režimu. Z rodáků bysterské farnosti mezi ně patřili Václav Vít Mareček, František Štaud, Zdeněk Mládek i Ladislav Dittrich. Co se týče důstojných otců sloužících v této farnosti, kteří nesouhlasili s režimem a to jim nemohlo jen tak projít, patřili k nim Josef Smejkal, Václav Talacko, Eduard Broj i František Šotola.

Film Všichni dobří rodáci

Film z období nastupující nadvlády KSČ a násilné socializace vesnic „Všichni dobří rodáci“, který natočil pan Vojtěch Jasný se odehrává v Bystrém a jeho okolí.

Vojtěch Jasný se narodil 30. listopadu 1925 v učitelské rodině v Kelči. Oba jeho rodiče byli zapojeni do společenského a veřejného života tak, jak to tehdy v učitelských kruzích bývalo zvykem. Během 2. sv. války byl tatínek malého Vojty zatčen a roku 1942 umučen v Osvětimi. Po válce Vojtěch odešel do Prahy studovat filozofickou fakultu, později ho přijali na FAMU, obor kameraman. Film se stal jeho první a největší láskou, jak říkávala jeho druhá žena, Květa. Život pana Jasného nebyl nikterak jednoduchý. Maminka, kterou nadevše uctíval a miloval, zemřela v roce 1955 ve věku 59 let. 1. žena Mirka zemřela mladičká na rakovinu v dubnu 1959. Jeho druhá manželka Květa měla syna Petra, který po špatně provedené operaci slepého střeva zůstal od šesti let upoután na invalidní vozík. Pan Jasný ho přijal za vlastního, měl ho rád a byl mu otcem až do jeho smrti.

Dílo které vytvořil nestárne a neztrácí na významu. Úcty hodná řada jeho filmů počínaje prvotinami, na kterých spolupracoval se svým přítelem Karlem Kachyňou až po filmy natočené v Bystrém, stále nacházejí své příznivce. V roce 1968 vytvořil film „Všichni dobří rodáci“, roku 1969 „Českou rapsodii“ a kolem roku 1998 točil volné pokračování „Rodáků“ s názvem „Návrat ztraceného ráje“.

Nejznámější z jeho díla jsou právě „Všichni dobří rodáci“. Tento film se stal srdeční záležitostí svého tvůrce. Scénárista a režisér v jedné osobě se dlouho připravoval na jeho natočení. Po marném usilování došlo k mírnému zlepšení politických poměrů u nás v roce 1967. Tehdy se podařilo schválit scénář filmu a pan Jasný rychle zahájil přípravy k natáčení. Na svých cestách hledal místo, kde by mohl film natočit. Jeho rodné město Kelč nepřipadalo

---

⁸⁴ Srov. NOVOTNÝ Vojtěch: Teologie ve stínu. Prologomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století, vydala UK v Praze 2007, str. 52

v úvahu. Děj filmu byl příliš živý a filmové zpracování by zasáhlo nejednu rodinu. Náhodně zastavil v Bystrém a zde našel podobné prostředí a atmosféru. Hned v začátku se mu dostalo velké podpory a pochopení obyvatel. Film „Všichni dobří rodáci“ věrně zachycuje vývoj a proměnu našeho venkova, charakter našich sedláků, jejich lásku a úctu k přírodě, ale také výše zmíněný vliv a moc totalitního režimu. Velkou posilou vždy byla víra v Boha a také ve filmu pana Jasného tato síla i naděje prosvítá. Příběh hlavní postavy Františka je inspirován životním osudem pana Františka Slimáčka a jeho ženy Anny z Kelče. Na vzdory těžkým zkouškám se manželé Slimáčkovi dožili poměrně vysokého věku a ještě při natáčení filmu „Návrat ztraceného ráje“ navštívili Bystré. Natáčení každého z těchto filmů přineslo občanům Bystrého a okolí mnohá krásná setkání a nezapomenutelné zážitky.

Pan Vojtěch Jasný se do Bystrého vrátil z New Yorku, kde do té doby žil a přednášel na Kolumbijské univerzitě (School of Visual Arts), v roce 2011. O Bystrém vždy říkal, že je to „ostrov lidství“. Kéž tato krásná slova jsou stále životem potvrzována. On i jeho žena Květa našli domov v Domově pro seniory až do 28. 1. 2012, kdy paní Květa po vážné nemoci zemřela. Nyní žije pan Jasný v domě vedle fary naproti chrámu sv. Jana Křtitele. I ve věku 87 let je stále aktivní, připravuje scénář nového filmu a přednáší studentům u nás i v zahraničí.⁸⁵

---

⁸⁵ ústní svědectví paní Hany Sejkorové, roz, Hnátové a pana Vojtěcha Jasného ze dne 16. 6. 2012, 14:00

5. Bysterští kněží od 50. let 20. století do současnosti

5.1. Josef Smejkal

Páter Smejkal se narodil v Poličce 20. března 1912, studoval v Hradci Králové, byl vysvěcen biskupem Pýchou, po vysvěcení sloužil v Bystrém v letech 1941 – 1948. Ve dnech mobilizace byl jako kaplan odvelen do severních Čech po kapitulaci se vrátil.⁸⁶ Za jeho působení v Bystrém došlo k velikým opravám Chrámu Páně. Celý kostel byl nově omítnut, vnitřek chrámu vymalován, nechal vyměnit stará okna a znovu pozlatit část vybavení kostela.

Byl vášnivým orlistou a také náčelník Orla v Bystrém.

Jeho synovec pan Trávníček z Bystrého vzpomíná, že v lednu v roce 1949 kdy rukoval na vojnu, byl jeho strýček páter Smejkal zatčen a 2 roky vězněn nejprve v Uherském Hradišti a potom v Plzni, kde pracoval v hutích a načerno pomáhal jako kněz. Tehdejší královehradecký biskup Mořic Pýcha mu odebral státní souhlas, vzhledem k informaci či spíše udání, že otec Smejkal nenosí kolárek, že se zřekl kněžského symbolu. Pan Josef Smejkal mu pak, ale dokázal, že i na pracovišti s lopatou v ruce kolárek neodkládá. Namísto biskupa v té době působil generální sekretář, který zrušil zrušení státního souhlasu a navrátil mu způsobilost ke kněžské službě. Poté byl přeřazen do Řepníků u Luže.

O přístupu pátera Smejkala svědčí i úsměvný příběh, který zachytil jeden z obyvatel Bystrého pan Václav Peterka. Jde o dosud žijící farníky - pana Zbyňka Unčovského a pana Antonína Hanyka, kteří se narodili v roce 1930. U přísného pana učitele Petržálka vydobyl pan farář Smejkal úlevu v nutných případech pro 2 žáky bysterské školy, kteří ministrovali. Jednoho dne, když kluci byli ve škole, která tehdy sídlila naproti kostelu a sakristii, pan učitel vyzval chlapce k odchodu do kostela, kde se měl konat pohřeb. Pan kostelník Dittrich, tatínek jejich kamaráda Slávka (který se později stal knězem) jim podal ministrantské košilky a musel odejít. Nakázal jim, aby počkali, než se pan farář Smejkal vrátí z Trpína. Kluci vylezli po úzkých schůdcích za hlavním oltářem nahoru k oknu, kde se říká “nebe” a usnuli tam. Pohřeb se odbyl bez nich a pan učitel je z okna školy uviděl, nežaloval na ně ani pan učitel Petržálek, ani důstojný otec Josef.⁸⁷

---

⁸⁶ ústní svědectví pana Josefa Trávníčka 25. 10. 2010, 13:30

⁸⁷ ústní svědectví pana Antonína Hanyka, Tkalcovská 118, Bystré, 3. 4. 2010, 14:45

5.2. František Tesař

Pobýval v Jedlové, kde žila také jeho sestra. V novinovém článku, který mi ukázala paní Pavla Findejsová, jsem se dočetla, že nedlouho po 2. světové válce, za horkého léta někde ve východních Čechách, se měl konat pohřeb malého děvčátka. Páter František, tehdy administrátor ve farnosti Ústí nad Orlicí, vešel do místnosti s otevřenou rakví. Kvůli horku byla okna otevřená, kolem rakve plno květin a do pokoje vletěla včelka a sedla dívence na tvář. Když zpěváci začali zpívat, včelka se asi lekla *“pustila žihadlo a uletěla”*. Po včelím bodnutí se holčičce objevila na líci červená skvrna. Zavolali lékaře, dítě, ač jej považovali za mrtvé, bylo stále naživu a lékaři se podařilo přivést jej k vědomí. V tělíčku ač zpomaleně kolovala krev a Bohu díky si toho kněz všimnul.⁸⁸

5.3. Václav Talacko

Narodil se 21. 1. 1913 v České Rybné. Pocházel ze zemědělské rodiny. Své poslání v Bystrém začal naplňovat v roce 1950 a na základní škole začal působit 15. 1. 1951. Tehdy jeho osobnost utkvěla také v paměti pana Petra Findejse, který jako chlapec, v období jeho působení, ministroval.

.Byl to člověk laskavý, moudrý a do venkovského prostředí malého města velmi brzy zapadl. Tehdy se začínala budovat zemědělská družstva a objevovali se i další nátlaky. Důstojný otec farníky nepřesvědčoval, aby se vzepřeli, ale o tehdejší nastávající situaci s lidmi intenzivně hovořil.⁸⁹ Komunisté začali zabírat farní zahradu i ostatní církevní pozemky s čímž se bysterský kněz nemohl smířit a proto požádal o přeložení.⁹⁰

V roce 1959 je povolán do Chotěboře, odtud odchází do Lučice v havlíčkobrodském vikariátě. Od roku 1962 je evidován v evidenci zájmových skupin Stb.

Jeho sestra Anežka, která ho věrně doprovázela při jeho službě, dosud žije v domku ve Vysokém Mýtě. Byla to velmi pracovitá a též laskavá žena. Často lidem nezištně a s úsměvem pomáhala na poli. Později vařila ve školní jídelně, která začala svůj provoz v bývalé orlovně. Anežka Talacková je dosud v písemném kontaktu s paní Pavlou Findejsovou, maminkou pana Petra Findejse.⁹¹

---

⁸⁸ Srov. Katolické noviny číslo 45, 6. 11. 1988, str. 5

⁸⁹ ústní svědectví Petra Findejse, Školní 318, Bystré, 18. 3. 2011, 9:00

⁹⁰ ústní svědectví paní Pavly Findejsově, rozené Kuklové, Nám. Na Podkově, Bystré, 5.4. 2012, 9:00

⁹¹ ústní svědectví Petra Findejse, Školní 318, Bystré, 18. 3. 2011, 9:00

5.4. Eduard Broj

Narodil se 17. 3. 1906 ve Volduchách v okrese Rokycany jako nejmladší z devíti synů sedláka Matěje Broje. Tři z jeho bratrů zemřeli již v dětství. Když bylo Eduardovi 5 let, pan učitel řekl jeho otci, že by měl už jít do školy. On i jeho bratři od dětství těžce pracovali. V roce 1916 ukončil obecnou školu a začal studovat na státním reálném gymnáziu v Rokycanech. Narozdíl od svého otce Matěje, který se musel stát sedlákem, ačkoli chtěl být knězem, Eduardovi cíle se ubíraly jiným směrem. Zajímala ho filozofie a uvažoval o povolání profesora gymnázia obor dějepis a filozofie. Tatínek však prosadil studium teologie, když se tomu syn vzpíral, otec přestal jít. Po maturitě byl tedy Eduard poslán na vysokoškolské studium do Říma. Zde studoval nejdříve filosofii a v roce 1926 získal doktorát filosofie. Bylo mu 20 let a stal se nejmladším doktorem filosofie v ČSR (jak o tom psaly noviny).

Republika přinesla mnohé změny, zejména vládla snaha potlačit vše, co souviselo s Habsburky, tedy i víru. Víra v rodině Brojových byla pojata formálně.

V roce 1930 získal druhý doktorát a to v teologii. Studium práv nedokončil.

Od roku 1930 byl ustanoven kaplanem v Sokolově, vyučoval na českých i německých středních školách a měl na starosti české menšiny od Kraslic a Aše až po Karlovy Vary. V roce 1933 působil jako kaplan v Lomnici u Sokolova a jako děkan v Mirošově u Rokycan. V Mirošově zastával několik let úřad místostarosty. V roce 1933 byl ustanoven farářem v Praze Žižkově a učil na tamním reálném gymnáziu. Odtud ho také znala od vidění Anna Šlechtová, tehdy jí bylo 15 let. Náhodně se spřátelila se slečnou Miroslavou Sedláčkovou, která ji probírala ze mdloby. Miroslava Sedláčková, se narodila v roce 1917 a zemřela v roce 1981. Tato vzácná, moudrá, laskavá a pracovitá žena doprovázela pana děkana Broje jako jeho sestra v Kristu, podpora a hospodyně, navíc byla jeho sestřenice. Dříve než nastoupila tuto službu, učila na Slovensku, ale musela odejít. Pan děkan Broj ji požádal, zda-li by jej doprovázela při jeho službě a ona jeho žádosti ráda vyhověla. Anna Šlechtová, která mi podala mnoho podrobnějších informací o otci Brojovi, se o ně starala do posledních chvil jejich života, neboť se stala jejich schovankou. Ačkoli měla svou rodinu, pan děkan Broj a slečna Sedláčková ji podporovali ve studiu.

Zastával řadu funkcí na pražské konsistoři. V roce 1948 byl zatčen jeho bratr, bývalý poslanec národní sněmovny Stanislav Broj a v roce 1950 byl Stanislav na Pankráci popraven. Dávno předtím, než došlo k této popravě, zakoušel pan děkan příkoří od komunistického režimu a tajné policie. Byl vyslýchán a nařčen ze špionáže pro Vatikán. V roce 1953 byl

Eduard přeložen z Prahy do Trutnova, kde vykonával funkci arciděkana do roku 1956. Poté byl přeložen do Chotěboře a odtud roku 1959 do Bystrého. Podle svých slov nebyl pro svoji činnost nikdy trestán ani vyšetřován, od církevních úřadů byl několikrát vyznamenán. Byl mu udělen titul osobního děkana, biskupského notáře, konzistor rady aj.⁹² I přes tyto projevy uznání byl od roku 1963 v evidenci zájmových osob STB.⁹³

Během jeho působení v Bystrém opravili bysterští občané a pan děkan svépomocí farní kostel a uskutečnili se pokoncilní proměny, což se odehrávalo po etapách během tří let. Co se týče změn v liturgickém prostoru bysterského kostela, proběhly za více než deset let po Druhém vatikánském koncilu. Musím přiznat, že jsem si až při studiu teologie uvědomila, jak zásadně se proměnil zejména prostor před hlavním oltářem a v souvislosti s ním i průběh liturgie. Pamatuji si jak pan děkan sloužil mši čelem k oltáři, lidé při přijímání eucharistie poklekali jeden vedle druhého u mohutných mřížek.

Po dobu dvou let pak byla po etapách svépomocí opravována kaple v Hartmanicích, a to uvnitř i zvenčí. V době služby pana Broje v bysterské farnosti byly obnoveny svépomocí také kostel v Nedvězím, v Trpíně, v Horní Jedlové a částečně také v Dolní Jedlové. Opět svépomocí (jak pan děkan opakovaně zdůrazňuje ve svém Curriculum vitae) a bez státního příspěvku provedl Eduard Broj generální opravu 300 let staré budovy fary.⁹⁴

Podle dokumentace, která je uložena na faře a kterou mi laskavě zapůjčil k nahlédnutí současný bysterský duchovní pastýř páter Josef Matras, vedl Eduard Broj dlouholetý spor s majiteli domu sousedícího s farou. Tomu se dříve říkalo „malá fara“, také tam bývala záložna. Nevyhnul se pomluvám, soudu, naschválům, neustálému obhajování. O tomto sporu se mezi lidmi všeobecně vědělo a všichni se stavěli na stranu důstojného otce. Tento spor trval déle než deset let.

Pan děkan se těšil u lidí vážnosti i oblibě. Pan Petr Findejs vzpomíná, když přišel otec Eduard poprvé do Bystrého a on jej zahlédl na farním dvoře – statného muže ve vysokých botách, který působil dojmem důstojníka. Organizoval ministranty a vedl „*Legio Angelica*“, kde si s chlapci, mezi kterými byl i Petr, povídal o chování na veřejnosti i v soukromí a dával jim cenné rady do života. Slečna Sedláčková jim připravovala občerstvení a trávili ve společnosti kněze příjemný a pro život užitečný čas. Tato aktivita však netrvala dlouho, neboť vše podobného rázu bylo záhy zakázáno. Také pan Findejs hovořil o tom, že pan děkan si koupil malý motocykl 125Z. Když se mládež domluvila, že pojedou někam na motocyklech,

---

⁹² Srov. Eduard Broj: Curriculum vitae – vlastnoručně psaný životopis 4. 4. 1972

⁹³ Srov. <http://stbezo.info/index.html>

⁹⁴ Srov. Eduard Broj: Curriculum vitae – vlastnoručně psaný životopis 4.4.1972
osobní svědectví slečny Mgr. Anny Šlechtové, Praha 8. 9. 2010, 11:00

pan Findejs motocykl neměl a nemohl by jet. Jednalo se především o cesty na různé poutě, např. na Zelenou Horu. Kněz mu několikrát ochotně svůj motocykl zapůjčil a byl-li tázán mladým Petrem, kolik mu má dát za benzín, nic si nevzal.⁹⁵

26. února 2003 byl odvezen do nemocnice a tam po pěti týdnech⁹⁶ dne 29.3. 2003 zemřel.

PhDr a ThDr Eduard Broj, osobní arciděkan, čestný kanovník královehradecký, v Bystrém nejčastěji oslovován „pane děkane“, budil respekt a úctu již svým vzezřením a lidé ve farnosti, velká většina věřících i nevěřících ho obdivovala, vážila si jej a měla ho ráda. Byl moudrý, chápavý, pracovitý, vstřícný, laskavý. Jeho kázání byla pro mne, tehdy malé a později i větší dítě, zdlouhavá a často složitá. A nejen pro mne. Když však vystoupal na kazatelnu a svým zřetelným až burácejícím hlasem začal svou promluvu, působil majestátně a imponantně. Dovedl promluvit k jednotlivcům, ale i ke společenství.

5.5. Josef Pospíšil

Páter Josef Pospíšil se narodil 14. 7. 1938 v Mrákotíně. Ačkoli působil v bysterské farnosti pouhých devět měsíců, v období 1989-1990, jeho činnost byla pokračováním služby kněží ve zdejší farnosti a zanechala zde nezanedbatelnou stopu, . Byl to člověk s vizí, kterou dokázal naplnit. Záhy po svém příchodu do Bystrého inicioval celkovou rekonstrukci fary, která potřebovala opravit pro tehdejší bydlení. Z větší části, s velkým pochopením farníků, s jejich finančními prostředky, s velkým počtem brigádnických hodin odpracovaných zdarma a s Boží pomocí se oprava fary podařila. Ačkoli naše republika stále prožívala dobu totalitního režimu, otec Josef uvažoval o tom, že by se časy mohly změnit. Při přestavbě fary bral v úvahu např. možnost ubytování pro dva kněží i potřebný prostor pro setkávání mládeže. Mládeži se také intenzivně věnoval.⁹⁷ Dle svědectví paní Pavly Findejsové, udržuje s některými bysterskými občany dosud kontakt.

V současné době působí v Číhošti a bysterští farníci dle možnosti pravidelně jezdí na pout'. Vždy se s ním rádi setkají a také on se k bysterským srdečně hlásí.

---

⁹⁵ ústní svědectví Petra Findejse, Školní 318, Bystré, 18. 3. 2011, 9:00

⁹⁶ ústní svědectví slečny Mgr. Anny Šlechtové, Praha 8. 9. 2010, 11:00

⁹⁷ ústní svědectví Petra Findejse, Školní 318, Bystré, 18. 3. 2011, 9:00

5.6. František Šotola

Narodil se roku 1928. Základní školu navštěvoval v Trhové Kamenici u Hlinska, po válce studoval na Gymnáziu v Chotěboři, maturoval v roce 1949 a poté nastoupil do teologického semináře v Hradci Králové. Tento seminář byl za 1 rok nato uzavřen, stejně jako ostatní teologické semináře. Mladý František nastoupil, jako jeden z mnoha studentů teologie a kněží, do vojenského pracovního tábora - PTP (pomocný technický prapor). Nejprve se podílel na výstavbě železniční trati z Havlíčkova Brodu do Brna. „Služba“ pana Šotoly u pomocného technického praporu probíhala 2 roky, 2 roky cvičení, dále po dobu neurčitou a obnášela práce v různých oblastech – práci v lesích, na stavbách, v dolech v Ostravě. Studenti teologie i kněží byli nazýváni „faráři“. Havíři prohlašovali, že faráři zhanobí čestné havířské povolání a nechtěli s nimi spolupracovat. Kněží i studenti teologie dostali tedy rozkaz, aby doly opustili. I vzhledem ke svým trpkým zkušenostem, na události spojené s totalitním režimem, pohlíží otec František s obdivuhodnou nadsázkou a humorem.

Příslušníci státní bezpečnosti řádně prověřovali každého, o kom věděli, že je proti „straně a vládě“. Když si povolali Františka Šotolu a jeho pracovní skupinu, vyjádřili se:

„*Soudruzí, vy máte čistý list, nemáme Vás z čeho prověřovat*“. V roce 1953 byl propuštěn do civilu a začal pracovat pro podnik stavby Pardubice. Panu Šotolovi a jeho spolupracovníkům bylo řečeno příslušníky StB: „Vy jste byli dobrá pracovní skupina. A my víme proč jste tak dobře pracovali? Abyste kryli nepřátelskou činnost vůči republice“. Pan biskup Otčenášek, když rozmlouval s Františkem, který znechucen okolnostmi pochyboval, zda se dál věnovat studiu teologie, povzbudil ho slovy: „*Poslušnost je taky ctnost*“.

Příhlašku k dalšímu studiu teologie podal František prostřednictvím pana E. Broje, který mu napsal dobrozdání, jež bylo důsledně prověřeno StB. Také tehdejší předseda JZD pan Švanda, který se těšil oblíbě i vážnosti, si zachoval svůj názor na úskalí socialismu komunismu. Díky jeho dobrému posudku pan František Šotola přijat do Litoměřic, kam byla přesunuta fakulta státního semináře z Prahy. Od roku 1963 je zapsán v evidenci StB.⁹⁸

Ve studiu pokračoval důstojný otec v roce 1967. V 1968 nastal převrat, proběhla výměna profesorů. Profesoři Zvěřina i Mádr byli vyhozeni.

František Šotola byl vysvěcen roku 1971, primice proběhla v kostele Navštívení Panny Marie v Horní Jedlové. Poté působil jako kaplan v Pardubicích a v roce 1975 začal působit ve Slavoňově.⁹⁹

---

⁹⁸ Srov. <http://stbezo.info/index.html>

⁹⁹ ústní svědectví P. Josefa Šotoly, Fara Slavoňov 14. 5. 2009, 18:00

Do Bystrého přišel 1. 5. 1990 společně se svou sestrou Marií Šotolovou, která jej provází celou dobu jeho kněžského povolání. Náboženství učil na Základní škole v Bystrém od 2. 5. 1991. Díky své pílí a zvyku těžce fyzicky pracovat, mimo jiné zařídil na faře v prvním patře místnost jako kapli. Dosud se všechny bohoslužby konaly v kostele i v zimních měsících. Vzhledem k velikosti kostela, nízkým teplotám a dalším faktorům tato změna byla nanejvýš vítaná, obzvláště od starších lidí.

5.7. Josef Pikhart

Narodil se v Poličce. V Bystrém působil v letech 2001- 2005. Je tu znám svou jako pokrokový, svérázný a přímý kněz. Při jeho pobytu v Bystrém se opravovala sakristie. Měl moderní názory, používal PC a Internet. Svým vzezřením působil mladě a poněkud roztržitě. V současnosti působí ve Žlebích.

5.8. Josef Matras

Narodil se 1. října 1970 v Chrudimi jako nejstarší ze čtyř dětí. Vyrůstal v Prosetíně ve farnosti Vrbatův Kostelec. Maturitní zkoušku složil na Gymnáziu v Hlinsku v roce 1989. Již během tohoto středoškolského studia se zabýval myšlenkou kněžského povolání. Nastoupil na Cyrilometodějskou fakultu do Litoměřic. V letech 1990 – 1991 navštěvoval KTF UK. Následně v období 1991 - 1994 studoval Papežskou lateránskou univerzitu (PUL) v Římě v Nepomucenu. Dne 25. června 1994 byl vysvěcen na jáhna a jeden rok prožil jako jáhen v Hradci Králové. 17. 6. 1995 slavil kněžské svěcení. Primici sloužil ve Vrbatově Kostelci. Pak působil jeden rok v Náchodě, od srpna do listopadu 1996 jako administrátor ve Žlebech, od 1. 12. 1996 – 2001 byl rovněž administrátorem v Proseči. Posléze kaplanoval do roku 2005 v Pardubicích. Další místo jeho povolání se stala Římskokatolická farnost v Bystrém, kterou vede dosud.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ ústní svědectví P. Josefa Matrase, Římskokatolický farní úřad Bystré, 16. 4. 2010, 16:00

6. Jednota „čsl. Orel“

Tělocvičná jednota Orel, jak uvádí kronikář Václav Tágl v Kronice města Bystré, byla založena r. 1930. Spolkové místnosti měla na faře.¹⁰¹ Orelský spolkový dům zvaný Orlovna, čsl. strany lidové byl zřízen adaptací farské hospodářské zadní budovy, farní kůlny a části farního chléva.¹⁰² V roce 1930-1931 byl zřízen tělocvičný sál s přilehlými místnostmi, včetně inventáře a jeviště nákladem asi 100.000 Kč a prací všech členů. V roce 1938 měla tato tělocvičná jednota asi 150 členů. Starostou Orla byl pan Karel Müller čp.209. Odbývaly se zde také orelské plesy, divadla, večírky, akademie apod. Sál přeměněný na hlediště skýtal 100 míst k sezení včetně na balkoně a 60 míst k stání.

Farský dvůr sloužil za orelské letní hřiště. V zámeckém parku se konala veřejná cvičení spojená se zábavou. Čsl. Orel pěstoval činnost tělocvičnou i kulturně výchovnou - v duchu katolicko-národním. K těmto účelům měla jednota Orla vlastní knihovnu a pořádaly se zde přednášky, promluvy zájezdy, orelské slety, plesy, večírky apod. Divadelní odbor sehrál každoročně několik výpravných pěkných divadelních představení, které byly s oblibou čteně navštěvovány veřejností. Orlovna byla vybavena nářadím (žíněnkami, bradly, kruhy, hrazdou). Ve farním dvoře bylo volejbalové hřiště, na farní zahradě se hrával fotbal a probíhala zde různá cvičení. Cvičilo se téměř každý den. V letech 1932 – 1938, kdy končí záznamy kroniky města Bystré na dobu 9 let, tělovýchovná jednota Orel sehrála 52 divadelních vystoupení.¹⁰³ Divadelní představení se hrála několikrát do roka, převážně v zimě, kdy se nepracovalo na polích. Jednou do roka se konalo veřejné cvičení Orla. Konaly se také různé akademie, besídky, zábavy a Silvestrovské večírky. Také pamětnice paní Pavla Findejsová vzpomíná s úsměvem na toto období, kdy páter Josef Smejkal, který nějaký čas vedl katolickou mládež, secvičoval divadlo a přitom v šatně vykládal evangelium. Paní Pavla říká, že on byl opravdu typ náčelníka.¹⁰⁴ Také pan Unčovský potvrzuje Smejkalovo nadšení pro pohyb, viděl ho cvičit na hrazdě v klerice. Počátkem roku 1940 nebyl od útisku ušetřen ani čsl. Orel. Místní jednota musela zastavit činnost. Garderoba i ostatní inventář zůstaly na místě. Místnosti nebyly po čas okupace užívány a budova byla zavřena. Po roce 1948 byla

---

¹⁰¹ Srov. TÄGL Václav: Kronika města Bystré, str.116, městský archiv

¹⁰² Srov. KRÁL Adolf: Bystré na česko-moravském pomezí rok 1938 – 1945 – kronika str. 169, Ujednání mezi římskokatolickým farářem v Bystrém Janem Procházkou a Hospodářskou odbočkou křesťanských zemědělců v Bystrém

¹⁰³ Srov. TÄGL Václav: Kronika města Bystré, str.120, městský archiv

¹⁰⁴ ústní svědectví paní Pavly Findejsové, rozené Kuklové, Nám. Na Podkově, Bystré, 5.4. 2012, 9:00

ustanovena jediná tělocvičná organizace SOKOL a ten převzal do užívání tělocvičný inventář a divadelní garderobu.¹⁰⁵

Orlovna byla v době komunistického režimu zabrána. Na kladině, která se našla v hospodářských budovách fary, je nápis: “ 8.7.1948 zajištěno S.N.B.”

V letech 1948 – 1951 proběhla úprava bývalé orlovny na “vývažovnu pro družinu mládeže”.¹⁰⁶ I já vzpomínám na dobu, kdy jsem se stravovala ve školní jídelně, ale tehdy jsem ani vzdáleně netušila, jakými osudy tato budova prošla.

Dnes po bývalé orlovně zbyly jen vzpomínky, které však mohou motivovat a inspirovat. Na místě již chátrající budovy, se dnes děti i dospělí mohou těšit z nového farního hřiště. Slavnostně otevřeno bylo 26. června 2011 a 1. července téhož roku uvedeno do provozu. Bylo vybudováno díky impulsu pátera Matrase, za podpory farníků, z finanční dotací z projektu EU “pro rozvoj venkova”. Dotace od EU činila 1,8 milionu korun českých. Celkově stála stavba 2,2 milionu korun. Hřiště užívá i veřejnost, nejen farníci a využije se také při poutích a dalších akcích.

---

¹⁰⁵ KRÁL Adolf: Bystré na česko-moravském pomezí rok 1938 – 1945 – kronika, str. 169

¹⁰⁶ VORLÍČEK Josef: Kronika města Bystrého, str. 88

7. Ostatní církevní stavby v bysterské farnosti

7.1. Kostel Navštívení Panny Marie v Horní Jedlové

Tato raně gotická stavba z 13. století je zařazena mezi umělecké památky Čech. Jedná se o čtyřhranný objekt s presbytářem, sakristií s oratoří v patře. Hlavní oltář z roku 1799 je klasicistní, na postranních vchodech jsou sochy svaté Barbory a svaté Kateřiny. Dřevěná sochy Madony, která stojí na srpku měsíce, pochází z konce 16. nebo začátku 17. století. Ze 17. století je také pískovcová křtitelnice. Exteriér chrámu působí dosti chladně a stroze. Čtyřboká zvonice s dřevěným patrem a zděným spodkem je postavena na západní straně kostela. Stavbu chrámu s přilehlým hřbitovem chrání kamenná zeď a celkově budí dojem středověkého tvrziště.

Za první světové války byly vyňaty z rekvizice dva zvony a odevzdány vojenskému eráru, aby přispěly k válečnému vítězství Habsburků. Nové zvony římskokatolický farní kostel obdržel roku 1926. Ty byly zavěšeny na věž a 10. 10. 1938 vyzváněly wehrmachtu na uvítanou. Po druhé odletěli z farního kostela čtyři zvony po šestnácti letech, ale zbraním Hitlerovského Německa nepomohly. Vrátil se pouze jediný, který byl vypátrán v Hamburku a zavěšen v roce 1947.

Před kostelem stojí empírový krucifix z roku 1821 z pískovce s emblémem Umučení a reliéfy Panny Marie, svatého Floriána a svatého Josefa.

Kostel se stal filiálním k Pomezí a k Bystrému po roce 1620, ale od roku 1792 opět farním. Obyvatelé Jedlové měli k farnosti mnoho povinností. Sekali louky, připravovali dříví, osévali ornou půdu, odváděli naturálie a peněžité poplatky. Pan farář jim k tomu dával chléb, sýr a něco k pití.

Od kostela do Bystrého vedla „kostelní“ stezka. Michal a Anna Kintzlovi pořídili malou stavbu Ecce homo u silnice k Bystrému, kde na úzkém hranolu sedí postava na kameni, podpíraje si hlavu pravicí. Na přední stanně podstavce je nápis „Gott zu Ehren... Anno 1714“.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Srov. GLOSER Jaroslav: Jedlová a lázně Balda, vydal OÚ Jedlová 1995, str. 21

7.2. Kostel Nanebevstoupení Panny Marie v Dolní Jedlové

Než byla postavena kaple Dolní Jedlové, pobožnosti se držely u školního kříže v dřevěném svatostánku. Dřevěná kaple vyhořela, když zde vznikl požár od převržené svíce. Jedlovští věřící si postavili novou křesťanskou stavbu v roce 1906-1909. V následujících letech také zřídili u kostela hřbitov s hlubokou studní. Hřbitov byl upraven, neudržované hroby urovnané, u vchodu je prostor pro ukládání uren.¹⁰⁸

7.3. Zvonice, kaplička, kostel v Nedvězí

Když se v Bystrém začali farníci připravovat na stavbu nového kostela, také Nedvězští se dohodli, aby se u nich mohlo zvonit alespoň „klekání“ a poledne, že postaví na návsi zvonici. Někteří formani se za tím účelem vypravili do Brna ke zvonařské firmě, aby nechali ulít zvon pro novou zvonici. Stavbu provedli roku 1722, povolení k ní si vyžádali u vrchnosti v Poličce. Hmotnost zvonu je 120 kg a je na něm tento nápis: *„Ke czty a chwale Bozy cest tento swon na autraty teto obczy Nedwiezi letho 1722 zhotowen Matiej Libra w ten czas rychtarz.“*¹⁰⁹

5. března 1942 bylo nařízeno, aby se místní zvony odevzdaly. Menší zvon, vážil 33 kg a byl sundán a odeslán, druhý zvon o hmotnosti 120 kg se podařilo z dodávky uvolnit. Byl zařazen do zvonů památkových a přemístěn do skladu v Praze. Po skončení války firma Manousek z Brna zvon našla a správa pražského skladu zvon odeslala zpět do Nedvězí roku 1945.¹¹⁰

Kaple byla opravena a oplocena roku 1844 Nedvězští nechali přemalovat obraz zobrazující sv. Prokopa s čertem. Padesát zlatých na přemalování tohoto obrazu věnovala jedna chudá služka. Součástí kapličky byla také červená korouhvička na procesí a malované obrázky křížové cesty. Mimo zvonění zde byly konány různé pobožnosti.

---

¹⁰⁸ Srov. GLOSER Jaroslav: Jedlová a lázně Balda, vydal OÚ Jedlová 1995, str. 22

¹⁰⁹ Srov. TOMÁŠKOVÁ, Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str.35

¹¹⁰ Srov. TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str.89

Pan farář Hejtmánek, syn zdejšího učitele, narozený v Nedvězí, dal návrh k stavbě nedvězského kostela. Za účelem náhrady staré kapličky za novou a prostornější, nechali občané roku 1899 udělat a vypálit asi 20 000 cihel a 13. září 1901 byla nová kaple způsobilá k náboženským úkonům. Patronát nad nově postavenou kaplí zasvěcenou sv. Prokopu převzala obec Nedvězí.¹¹¹ Celkový náklad na stavbu činil asi 9 700 Kč a tento obnos byl zcela uhrazen z darů cizích i místních občanů a s kořaleční dárky. Místní občané také vykonali zdarma veškeré nádenické a potažní práce. V roce 1901 byl založen místní hřbitov a u prostřed něj postaven dřevěný kříž, který byl nahrazen v roce 1924 mramorovým křížem. Po roce 1930 darovala paní Josefa Hanusová vzácný obraz paní Marie šlapající na hada, Terezie Žižková darovala obrazy přivezené až ze svaté země.

V roce 1975 byly opraveny venkovní omítky. V roce 1993 bylo instalováno elektrické zvonění. Demontoval a montáž provedl rodák z Nedvězí pan Jaroslav Bednář z Telecího. Částkou 15 000 na instalaci zvonění přispěl pan Vincenc Hanus z čp. 45, toho času kostelník. Dalších 15 000 Kč uhradila obec, celkové náklady na tuto instalaci činily tedy 30 000 Kč. Roku 1994 proběhla generální oprava zvonice a střechy. Na těchto opravách se podíleli také pan Miloslav Dočekal, Jan Blažek, Ladislav Dittrich a Jan Divoký z Bystrého. Přibližné náklady na opravu činily 227 000 Kč. Tyto práce byly provedeny za doby působení pana faráře Šotoly.¹¹²

7.4. Filiální kostel v Trpíně

Kostel sv. Václava v Trpíně je nejvýznačnější budovou této obce. Zaujímá důstojné místo uprostřed vesnice avšak v dřívějších dobách, stál na vyvýšeném místě mimo osadu. O chrámu v Trpíně není z tohoto období mnoho známo. První zmínka o tomto kostele pochází z dob papeže Klementa VI., z roku 1349. Farní osadu Trpín a dalších 27 farních osad (včetně Bystrého) spravoval plebán Jaroslav. Trpín i ostatní osady patřily původně k olomoucké diecézi. V roce 1351 se staly součástí biskupství litomyšlského.¹¹³ V 15.-16. století se trpínští hlásili zejména k utrakvistům, což vyplývalo z pravidla, že poddaní byli stejného náboženského vyznání jako jejich pán. Je zjištěno, že také majitel bysterského panství r. 1555 byl utrakvistou. Ke svým bohoslužbám používali katolického kostela. Zřejmě z důvodu nedostatku kněží připadl trpínský chrám po roce 1620 jako filiální kostel pod

¹¹¹ Srov. TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str. 36

¹¹² Srov. TOMÁŠKOVÁ Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, OÚ Nedvězí 2011, str. 37

¹¹³ Srov. Krušina, Josef: Dějiny Trpína a okolí, str. 128-129, MNV Trpín 1948

bysterskou faru.¹¹⁴ O nový svatostánek se zasloužila hraběnka Anna Kateřina z Martinic. Ta věnovala na stavbu 1136 zlatých a stavební materiál. Demolice starého kostela probíhala od 3. září 1685, zahynuli při ní dva zedníci. Úmrtí donátorky Anny Kateřiny v roce 1685 způsobilo zpoždění stavby a nový kostel byl dokončen za následujícího majitele panství, patrona, hraběte Jana Pavla Leopolda z Valderode. Posvěcen byl roku 1689.

V roce 1700 byla přistavěna věžička pro zvony za 150 zlatých a 1701 byl u kostela založen hřbitov. Tehdejší skromné vnitřní vybavení kostela tvořil oltář, kazatelna, pozlacený kalich ze stříbra, misál, zvonek, dva dřevěné svícny, obřadní a oltářní roucha.¹¹⁵ Trpínští se začali starat o vnitřní vybavení kostela. Z kostelního jmění byl v roce 1697 zakoupen pár nových cínových svícnu, další dva páry zaplatili Václav Andrlík a rychtář Jiří Leffler (Lefflar).¹¹⁶

Poměrně mimořádnou záležitostí je stavba varhan neboť se jedná o 2. polovinu 17. století a navíc o filiální kostel. Peníze na varhany byly poskytnuty z velké části obyvateli Trpína. Varhany tehdy nesloužily k doprovodu lidového zpěvu, nýbrž se na ně hrávalo sólově či při zpěvu scholy, malé skupiny chrámových zpěváků.¹¹⁷

V roce 1704 byla vyzdvižena nová kazatelna (za 32 zlatých), jejíž obrazovou výzdobu dodal, za 75 zlatých, malíř Christian David z Moravské Třebové. Byl také pořízen nový oltář, kde v roce 1706 přibyly na oltář 3 sochy. Prelát Hugo Bartlitius z kláštera v Zábrdovicích posvětil v roce 1729 nový menší zvon.¹¹⁸

Farář Herbst v roce 1709 naznačuje, že trpínští se o starý kostel nestarali a nechali ho zpustnout, navíc je rozhořčen, že trpínští na stavbu nic nedali. Ve výčtu položek v kostelním inventáři z roku 1732 se objevuje jedem knižně tištěný kancionál s notami. Tyto tisky byly vzhledem k obsáhlosti velmi drahé. Proto také byly kupovány do farních kostelů v jediném exempláři. Koupě pro trpínský kůr svědčí o existenci čilého hudebního života poměrně neobvyklého pro tehdejší venkovské filiální kostely.

V roce 1773 byl přelit velký zvon a zároveň zakoupen zvon nový. Byla kvůli tomu vystavěna nová malá zvonice. Náklady činily celkem 420 zlatých. Roku 1783 vyrobil truhlář

---

¹¹⁴ Srov. Krušina, Josef: Dějiny Trpína a okolí, str. 122, MNV Trpín 1948

¹¹⁵ FKB, inventář trpínského kostela

¹¹⁶ FKB, s. 41

¹¹⁷ Srov. KOUKAL Petr: Pamětní spis k posvěcení varhan v kostele sv. Václava v Trpíně 4. května 2008, vydala Římskokatolická farnost Bystré u Poličky, Trpín 2008, ISBN 978-80-86417-01-1

¹¹⁸ FKB, s.71

Antonín Ehrenberger novou zpovědnicí za 2 zlaté a v roce 1788 pak byla postavena nová kostelní věž.

V roce 1840 byly, na náklady dobrodinců z obce, postaveny nové varhany. Tento nástroj dodnes existuje a podle nejdůležitějšího nápisu v něm, který vlastnoručně napsal varhanář František Svítíl, se dochovala i informace o roce stavby i o staviteli: „*Fecit me Franciscus Switil Organifex et civis Neostadiensis Anno MDCCCXL*“. (Vyrobil mne František Svítíl varhanář a občan novoměstský roku 1840). Trpínské varhany jsou nejstarší dochovaný nástroj, jehož autorem je František Svítíl st.

V trpínském kostele se mnoho věcí již nemění, stále patří pod bysterskou farnost, důstojný otec Josef Matras zde pravidelně slouží mše. Poslední doložená zmínka o změně interiéru se týká restaurování původních varhan. Tuto obnovu provedl zkušený varhanář MgA. Dalibor Machek. Celkové náklady na restaurování činily 850 000,- Kč včetně DPH.¹¹⁹

7.5. Hartmanská kaplička

Obec Hartmanice, která patří k bysterské farnosti, je asi 3km vzdálená od města Bystré a osídlená 300 obyvateli.

Polygonální kaple sv. Jana Nepomuckého nad Hartmanicemi je jednou z vynikajících dominant bysterské farnosti a celého kraje¹²⁰. Tato centrální stavba s klenutou kopulí ústí otevřeným výhledem do středové osmiboké věže v podobě lucerny. Do kaple vedou tři vchody. Hlavní vchod, zdobený kamennou sochou sv. Jana Nepomuckého v západní kruchtě nesené valenou klenbou a dále postranní vchody. Nad předsíní na jižní straně se tyčí malá věž. Nejprve byla střecha pokryta šindelem.¹²¹

O výstavbě vlastního svatostánku v Hartmanicích rozhodli rychtář Václav Roun a konšelé Bartoloměj Macků a Matěj Drašar v roce 1705. Následně je přijal, vyslechl a přislíbil podporu mladý farář v Bystrém, rodák z České Lípy, Antonín Herbst. Ačkoliv jmenován, od roku 1703, kanovníkem u sv. Víta v Praze, zajistil zhotovení plánů na novou kapli a složil i potřebné peníze na stavbu. Na místě, kde se kdysi nacházel morový hřbitůvek a starší, již zchátralá, kaple zasvěcená andělům strážným byly 15. května 1706 položeny základy kaple - dle latinského textu: „*k úctě svatosvatých patronů českých na hartmanském kopci*“. Patronát

---

¹¹⁹ Srov. KOUKAL Petr: Pamětní spis k posvěcení varhan v kostele sv. Václava v Trpíně 4. května 2008, vydala Římskokatolická farnost Bystré u Poličky, Trpín 2008, ISBN 978-80-86417-01-1

¹²⁰ Srov. MUCHKA Ivan, PETŘÍČEK Václav, Neubert Ladislav: Východní Čechy, str. 80,

¹²¹ Srov. FILIPOVÁ Jaroslava: Hartmanice – obec na Českomoravské vrchovině str. 35

nad výstavbou kaple přijal místní farář Jan Jindřich Hefft, zdejší urozený a šlechtitný pan hejtman Antonius z Rosenthalu, urozený a vážený pan Godefried Antonius Herbst.¹²² Farář Hefft také provedl latinsky zápis, který nalézáme ve farní kronice z roku 1706. Tento nám z části odkrývá náklady potřebné na výstavbu kaple: „Bylo vyplaceno 600 florén (zlatých). Zedníci přijali 262 zlatých, 15 krejcarů. Za vápno se vydalo 10 zlatých. Řemeslník přijal 18 zlatých a 12 krejcarů. Železo, olovo a duby na pilíře stály 38 zlatých. Klíče 11 zlatých a 43 krejcarů. Řemeslník tesař přijal 21 zlatých a 30 krejcarů. Řemeslník truhlář obdržel 24 zlatých a 48 krejcarů. Obloučník 21 zlatých a 40 krejcarů. Vitrážník (sklenář) obdržel 15 zlatých a 43 krejcarů. Za panty se vydalo 8 zlatých. Malíř obdržel 10 zlatých. Bylo nakoupeno 37 000 cihel.“¹²³

V roce 1708 byla bysterským farářem Antonínem Bohumírem Herbstem zasvěcena sv. Janu Nepomuckému.

Kaple procházela dalšími opravami a úpravami díky darům představených, ale i prostého lidu. O tom svědčí např. latinský zápis z roku 1736 či český zápis neznámého kronikáře z roku 1896.¹²⁴

V hartmanské kapli byla na vlastní přání pochována baronka Marie Rebeka z Hohenembsu. Zemřela ve Vídni 18. 4. 1806. Její náhrobek nacházející se na východní straně kaple dal zhotovit, v roce 1835, její vděčný chráněnc, bysterský rodák, plukovník královského bavorského vojska a rytíř velkovévodského toskánského Řádu sv. Josefa, Johann Nepomuk von Kunst. Ostatky, marnotratné, ale dobrotivé paní Marie Rebečky, spočívají pod oltářem kaple.¹²⁵

Vedle hlavního vchodu do kaple, na západní straně, návštěvníka či kolemjdoucího upoutá pomník s náhrobkem Ernestiny z Langetu, poslední majitelky bysterského panství a posledního potomka Hohenembského rodu zemřelé 22. 2. 1868.¹²⁶ Byla pohřbena za účasti tisíců lidí, neboť se těšila oblibě u všech poddaných, pro svoji dobrou a laskavou povahu.¹²⁷

V den svátku Nanebevstoupení Páně, 14. května 1896, posvětil vikář Jan Hejtmánek novou Křížovou cestu a opravenou kapli. Odpoledne 22. května udeřil do kaple blesk, ale nezpůsobil velké škody.

---

¹²² Srov. UNČOVSKÝ Oldřich: 300 let kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích, vydal OÚ Hartmanice 2008, str.4

¹²³ Srov. UNČOVSKÝ Oldřich: 300 let kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích, vydal, OÚ Hartmanice 2008, str.10

¹²⁴ Srov. UNČOVSKÝ Oldřich: 300 let kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích, vydal OÚ Hartmanice 2008, str.11

¹²⁵ Srov. FILIPOVÁ Jaroslava: Hartmanice – obec na Českomoravské vrchovině str.36

¹²⁶ Srov. ZÁMEČNÍK Karel, GLOSER Jaroslav jun.: Knižka o Bystrém sv.3, vydal OÚ, 1991, str. 9

¹²⁷ Srov. KRUŠINA Josef: Dějiny Trpína a okolí, vydal MNV Trpín 1948, str. 54

Další zvelebování, úpravy i opravy hartmanské kaple již spadají do 20. a 21. století, jak je zaznamenáno v obecních zápisech.

Kaple byla nově omítnuta roku 1932 a společně s opravou střechy si tato renovační akce vyžádala 13 000 Kč. K opravě vnitřních prostor kaple došlo v roce 1942. Ku příležitosti 250. výročí vysvěcení kaple, v roce 1958, žádal bysterský duchovní správce Václav Talacko na úřadě památkové péče o nové zastřešení plechem. Tato žádost byla zamítnuta.

Rozsáhlá oprava střechy i omítky se uskutečnila roku 1962 díky některým sedlákům, kteří věnovali část dřeva na výrobu nových šindelů, a ONV Polička tehdy věnoval na opravu další šindel. Výdaje na tyto opravy, které činily 27 000 Kč, uhradil, z kostelních sbírek a darů od jednotlivců, duchovní správce, pan děkan Eduard Broj. V roce 1968 se v kapli poprvé rozsvítilo elektrické osvětlení. V roce 1984 byl odstraněn šindel ze střechy a nahrazen eternitovými šablonami. Toto řešení však nebylo dobré, do kaple zatékalo. Tato chyba byla napravena v roce 1995 a po odstranění eternitových šablon celou střechu pokryl měděný plech.¹²⁸

Vzhledem k tomu, že kaple byla několikrát vyloupena, zmizely z ní sošky svatých, bylo zakoupeno zabezpečovací zařízení za 15 780 Kč. Během příprav na oslavu 300. výročí kaple byla v roce 2006 a 2007 provedena rozsáhlá oprava vnějších omítek a fasády, rekonstrukce zvonice a další drobné opravy. Náklady činily 1 128 546 Kč.

O hartmanské kapliče je známá pověst O krutém zámeckém vrchním Hoppovi. Ten zneužíval svoji moc k týrání poddaných a obtěžování dívek. Hoppa zahynul pádem z koně a od té doby prý každý den o půlnoci usedá na svého koně, projede údolím třikrát objede hartmanskou kapličku a vrací se přes „Lávku“ kadlátkovou cestou zpět k bysterskému zámku. Starý pan Vrzal se prý jednou vracel v noci domů z Hartmanic a protože se mu špatně dýchalo sedl si u kapličky. V malé chvíli se zvedl silný vítr a on ke své hrůze spatřil, jak skutečný Hoppa cválá kolem kapličky a uhání k Lávkám.

---

¹²⁸ Srov. UNČOVSKÝ Oldřich: 300 let kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích, vydal OÚ Hartmanice 2008, str. 12

8. Lidová zbožnost

8.1. Poutě

Bysterský kostel je zasvěcen sv. Janu Křtiteli a Panně Marii Karmelské. Poutě k patronovi bysterského chrámu se slaví od nepaměti. Na tuto slavnost přichází mnoho poutníků, kteří zaplňují prostory chrámu nejen svou účastí, ale také zpěvem a modlitbou. V současné době je v tento den sloužena jen jedna mše, ale při slavnostní pouti k Panně Marii Karmelské se konají tři mše. Poutníků bývá více a také přijíždějí kněží z jiných farností.

Bystré je hluboce spjato s tradičními poutěmi k Panně Marii Karmelské. Pamětníci vzpomínají jak každoročně v sobotu před karmelskou poutí, ministranti vyhlíželi na věži poutníky ze všech stran. Putovali k nám lidé z Litomyšlska, ale také z moravské strany i odjinud. Když chlapci z věže zahlédli blížící se procesí, začali zvonit na uvítanou. Za chvíli už šly delegace s korouhvičkou naproti uvítat poutníky. Poutníci ze vzdálenějších míst zůstávali v domovech bysteráků přes noc. Později až dodnes přijíždí autobusy a na faře pro ně bývá připraveno občerstvení.¹²⁹

Také v souvislosti s poutěmi k svatému Janu Nepomuckému, bysterští farníci s úctou vděčně vzpomínají na osobnost ThDr. a PhDr. Eduarda Broje. Z Bystrého chodilo do Hartmanic procesí s družičkami a hudbou. Někteří žijící účastníci dosud hovoří o pohnutých letech 1968 až 1969, kdy se procesí účastnilo více věřících než obvykle. Poutní mše svatá probíhala na prostranství před kapličkou a na závěr pan děkan Broj inicioval zazpívání československé hymny.

Tradice poutí nadále pokračuje, bysterští rádi vítají poutníky a sami poutě podnikají. Hromadně putují například na Baldu a do Sulkovce. Individuálně navštěvují poutě dle okolností a možností.

---

¹²⁹ ústní svědectví paní Hany Sejkorové, roz. Hnátové, Na Drahách 256, Bystré, 8. 4. 2010, 9:30

8.2. Mše svaté a ostatní služby

V Bystrém se obvykle konají mše svaté každý den kromě úterý, v zimním období v chladnějších dnech ve farní kapli, většinu roku v chrámu Páně, v pondělí většinou na domově pro seniory.

Náboženství ve farnosti navštěvuje již několik let téměř každoročně cca 100 dětí. Nedělních pobožností se účastní zpravidla 200 lidí a více.

V současné době jsou v hartmanské kapliičce pravidelně slouženy sobotní mše svaté s nedělní platností. Ve svátek pouti bývá mše svatá v neděli. Od května do října se zde věřící scházejí každé úterý ke společným modlitbám. V květnu se zde konají májové pobožnosti se zpěvem a modlitbami, děti recitují básně k počtě panny Marie. O kapli se starají hartmanští věřící a ochotně ji zpřístupňují veřejnosti.

Bohoslužby v celé farnosti probíhají pravidelně. V neděli se střídají ve filiálních kostelech, mše svaté v Bystrém v kostele sv. Jana Křtitele začínají v 8 hodin. Příležitosti ke svátosti smíření jsou před každou mší svatou. Samozřejmě, že v období před Vánoci, Velikonoci, o poutích, je možnost zpovědi četnější, navíc do Bystrého přijíždějí také zpovědníci z okolí. Názor pamětníka pana Antonína Hanyka však vyjadřuje, že dříve lidé tolik nechodili ke svátosti smíření ani k eucharistii, ale lidé byli upřímnější, nešířili tolik pomluvy, a když někdo pomlouval, druhý ho za to pokáral.¹³⁰

Na půlnoční mše, pouti a jiné slavnosti secvičuje zpěv amatérský chrámový sbor s varhaníkem či s amatérským orchestrem již od nepaměti.

---

¹³⁰ ústní svědectví pana Antonína Hanyka, Tkalcovská 118, Bystré, 21. 5. 2010, 16:00

9. Farní knihovna

V roce 2009 obhajovala Bc. Šárka Klepačová podrobnou bakalářskou práci na filosofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci při katedře historie s názvem “Dějiny a katalog historického fondu farní knihovny v Bystrém u Poličky”. Za cíl si stanovila vytvořit katalog k fondu farní knihovny v Bystrém a sepsat „úvod“ k tomuto katalogu. Hlavní a první pomůckou jsou vlastnické poznámky v samotných knihách, které zůstávají jedním z mála zdrojů k získání informací o této problematice. Dočítáme se v nich, komu kniha patřila, zda vystřídala více majitelů, kdo a za jakou cenu knihu koupil.

Dále lze čerpat z inventáře fary a kostela. Tyto jsou uloženy ve dvou kartonech ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli ve fondu Farní úřad Bystré pod inventárními čísly 159, 160, 161 a 220. Inventáře pochází z let 1747, 1837, 1854, 1879. Lze v nich dohledat seznamy vybavení kostela v jednotlivých letech rozdělené podle materiálů předmětů (stříbro, měď, cín, dřevo, mešní roucha, hudební nástroje apod.). Dále se zde dočteme o příjmech a výdajích farnosti a přiřazených vsí, výnosech pozemků, zařízení farní budovy. Na několika místech se objevuje zmínka, že se na faře nachází knihovní skříň zasklená, další skříň a skříň pro farní archiv. Přímou knihovny se také týká zápis v inventáři, který říká, že obě farní knihovny jsou poznamenány a vylíčeny v katalogu.

Nejstarším dochovaným tiskem je misál určený pro pražskou diecézi, který byl vytištěn v Norimberku v roce 1503. Tato kniha nemá ještě titulní list. Její stáří, tiskaře a místo tisku lze zjistit podle kolofonu knihy: „...*Georgii Stuchser Sulz=bach incole Nureinber= gensis characteribus ap= prime bellis impressum die decima mensis apris= lis anni tercii supra mil= lesimum quingentesimum ab incarnatione verbi in telligibilis diuini:...*“¹³¹

Farní knihovna v Bystrém se skládá celkem z 357 svazků, z toho ve třech případech se jedná o rukopisy (RA 17, RB 107/1, RB 107/2). K tomuto číslu je však potřeba přičíst různé přívažky a tak se dostáváme ke konečnému počtu 429 položek v katalogu. Nejstaršími knihami, jak se píše již výše, jsou misál pro pražskou diecézi z roku 1503 a misál pro olomouckou diecézi z roku 1505.

Prvním farářem, s jehož jménem se setkáme ve vlastnických poznámkách jednotlivých knih, je Zikmund František Vlach. Zřejmě právě on se po svém příchodu do zdejší farnosti v roce 1723 zasloužil o založení této knihovny. V pamětních knihách,

¹³¹ RB 163, Missale et de tempore et de sanctis nedum secundum ordinariatum archiepiscopatus ecclesie Pragensis ordinatum, fol. CCCCXXXV r.

uložených ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, se se záznamy o knihovně téměř nesetkáme. V inventářích fary a kostela jsou zmíněny pouze knihy, které byly uloženy ve farním chrámu sv. Jana Křtitele. Z pozůstalostí jednotlivých farářů Šárce Klepačové a vedoucí její práce paní Mgr. Janě Opeltové nejvíce pomohly dva nalezené pozůstalostní inventáře Zikmunda Vlacha a Jiřího Tadeáše Týdrleho. Tyto jsou uloženy v Národním archivu v Praze. U ostatních pozůstalostí uložených ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, většinou shledáváme jen závěti duchovních, které se omezují na informace, jak s knihami naložit po jejich smrti.

Knihy jsou nyní, po dokončení katalogizace umístěny do třech původních dochovaných skříní. Prvním krokem k využití farní knihovny se stalo přání současného pana faráře Josefa Matrase seznámit s ní zdejší farníky i ostatní zájemce. Na svatojánskou pouť 28. června 2009 se v přízemí fary konala malá výstava knih, jež doplnila krátká přednáška o tomto knižním fondu a dějinách farní knihovny. Návštěvníci měli možnost nahlédnout do obou nejstarších misálů a ostatních liturgických knih, které náležely k zdejšímu farnímu kostelu, seznámit se s odkazy jednotlivých farářů, šlechtickými dary knihovně a knihami, které dříve náležely do knihoven místních organizací či jednotlivých obyvatel. Dále jsme na výstavu vybrali vzácné knihy svým obsahem, grafickou výzdobou a vazbou. Výběr prezentovaných děl nebyl vzhledem k množství knih v této knihovně vůbec snadný. Výběr činil 46 knih nejvhodnějších pro zdokumentování vývoje a složení této knihovny. Tato akce se těšila hojné účasti návštěvníků se zájmem seznámit se s touto knihovnou a její historií. 25. 10. 2009 se uskutečnila opět podobná výstava tentokrát rozšířená o 16 tisků. Na této výstavě byly prezentovány i další knihy darované farní knihovně místními obyvateli.¹³²

---

¹³² Srov. KLEPAČOVÁ Šárka: Dějiny a katalog historického fondu farní knihovny v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce při UP v Olomouci, filosofická fakulta, katedra historie, Olomouc 2009, str. 31

10. Barokní sochy v Bystrém

10.1. Socha Sedmibolestné panny Marie

11. V květnu 1727 byla vysvěcena socha Sedmibolestné Matky Boží, umělecky procítěné dílo mistra Jiřího Pacáka z Litomyšle, žáka slavného Matyáše Brauna. Tato dvoumetrová socha Panny Marie Sedmibolestné původně stála v místech současného obchodního domu a autodílny. V současnosti socha zdobí prostor před kostelem zasvěceného svatému Janu Křtiteli.

Pískovcová socha Panny Marie stojí se sepjatýma rukama na hranolovém soklu zdvihajícím se na třech stupních. Levou nohu má nakročenou a svírá cíp svrchního roucha u pravého boku. Roucho je přehozeno přes ramena a u levého boku tvoří vzdušný záhyb. V prsou má zabodnut plechový meč. Hlavu s římským profilem kryje rouška. Její pozice vyjadřuje vzrušený pohyb. hmota bohatě probrána. (Autor popisu F. Vaníček 1961)

Původní místo barokní sochy Sedmibolestné Panny Marie před č. 19 Na Podkově (dnes zadní trakt nákupního střediska) z dílny sochaře Jiřího Pacáka, žáka slavného Matyáše Brauna. Zhotovena na památku stařenky Anežky Křížové, která byla v r. 1723 přepadena a smrtelně zraněna neznámými lupiči, kteří si přišli pro peníze a skvosty a „*když prozraditi nechtěla, počali jí bodati noži až zůstala zbrocená krví ležeti v bezvědomí.*“ V souvislosti se stavbou nákupního střediska byla přemístěna na důstojné prostranství před kostelem sv. Jana Křtitele.

Anežka, Alžběta Křížová:

Roku 1725 dal bysterský mydlář Josef Hofman v Bystrém postavit podle poslední vůle své tety Alžběty Křížové sochu bolestné panny Marie, od litomyšlského mistra Jiřího Pacáka. Ztvárnění je velmi zdařilé a je nejhodnotnějším sochařským dílem v Bystrém. Smutnou událost, která dala podnět ke stavbě sochy popisuje obsírně ve svých pamětech kronikář Vedřel: *"V noci o půl dvanácté hodině 27.9.1722, tedy tu noc před svatým Václavem, přepadli loupežníci na nemocném loži Alžbětu Křížovou, majitelku domku čp. 19 v Bystrém, aby vyjevila, kde má schované její zlato, stříbrné peníze a jiné skvosty. Avšak když jim nechtěla vyjádřit, kde jaké má, uložili jiný násilný pokus, začali ji bodat sem tam nožem po těle a mučiti tak, až již ležela zbrocená v krvi. Mezitím její letitá služka, co se děje naslouchala v kuchyni, do které nejprve vlezla v smrtelné ouzkosti. Ze strachu, aby se zachránila chtěla ještě*

vléztí do kamnové peci, ale nešlo to, poněvadž Dorota, pro její bachroté, silné tělo skromným otvorem čelestna do pece vléztí nemohla. Tu teprv si vzpomněla, že může dveřma z kuchyně do síně, odkud ven uprchnout ven na veřejnou ulici. A jak šťastně docílí vše toho, jala se strašně volati o pomoc jako když hoří. Ponocný byl již právě přišel na řečený "kopeček", chtěje odtroubiti dvanáctou hodinu. Tu zburcované sousedstvo okolní zvěděvše od pomocného toho pokřiku pravou příčinu chvátało na pomoc Alžbětě Křížové do domu, v němž ale loupežníků více nebylo, neboť odtáhli zahradou odkudž byli přišli, beze vsí jim nadějně kořisti

toliko, že nikda vyzrazený nebyli. Zmučená strašnými ranami po těle posetými v několika hodinách umřela Alžběta v pánu v den svatého Václava patrona českého

11.1. Socha svatého Šebestiána

Pískovcová socha sv. Šebestiána v životní velikosti je nyní umístěna před kostelem sv. Jana Křtitele. Dříve byla umístěna ve výklenku naproti soše svatého Prokopa, na křižovatce silnice do Hamrů a směrem „ Na podměstí“, dále pak v zahradě rodiny Večeřovy (Štěpařovy čp. 16) v Bystrém, při cestě do Hartmanic.

Podstavec zdobí akantový reliéf se stuhami, uprostřed nápis *ANNO 1714*. Stojící postava muže je přivázána k vidlicovitě rozvětvenému stromu, ruce přivázány přes větve. Mladé, svalnaté, obnažené tělo, s úzkým vystouplým hrudníkem má přiléhající bederní roušku. Hlava klesá k levému rameni. Levá ruka byla uražena vandaly.

Sochařské dílo J. Kondricha z roku 1714 sv. Šebestián stáło původně u silnice proti soše sv. Prokopa, ale když se rozšiřovala silnice, byl Šebestián umístěn do vyzděného výklenku o 30 metrů dál, kde setrval několik desítek let. V současnosti zaujímá socha sv. Šebestiána místo na prostranství před hlavním vchodem do kostela. Obě sochy – sv. Šebestiána i sv. Prokopa byly postaveny jako vzpomínka a památka těm, kteří zemřeli při moru, a také jako poděkování Bohu a svatým, že při morové epidemii zemřelo v té době v Bystrém málo obyvatel.

11.2. Socha svatého Prokopa

Tato socha se nachází u silnice pod náměstím, při cestě k Hartmanicím a do Svojanova, u bývalého hostince č.p. 168, který je pro bysterské pamětníky známý pod

názvem „Korej“. Pískovcové dílo J. Kondricha socha svatého Prokopa v biskupském roucho s mitrou na hlavě stojí na soklu zdobeném ornamentikou s pentlí a akantů. Svatý Prokop drží na řetězu zkrouceného ďábla, který mu leží u nohou. Štíhlá postava, výrazná modelace hlavy, ale neurčitý výraz. Roucho není příliš zřaseno, pouze ornát tvoří u pravé ruky velký, podhrnutý záhyb. (Autor popisu: F. Vaníček 1961)

11.3. Socha svatého Jana Nepomuckého

V roce 1713 postavili Bysterští první zděný most a ozdobili jej sochami svatých Jana Nepomuckého a Petra Alkantara. Socha sv. Jana Nepomuckého zde stojí dodnes - na mostě, u křižovatky, směrem k ulici jménem Hradčany, v ulici Zámecké. Socha je umístěna za moderním mostem přes potok, ve směru z bysterského návrší. V současnosti je napravo socha sv. Jana Nepomuckého, která stojí čelem k sv. Václavovi. Svatý Jan Nepomucký je pískovcová socha v životní velikosti, na soklu vysokém asi 150 cm.

Tato socha stojí na mostě, u křižovatky, směrem k ulici jménem Hradčany, v ulici Zámecké. Socha je umístěna za moderním mostem přes potok, ve směru z bysterského návrší. Napravo je socha sv. Jana Nepomuckého. Stojí čelem k sv. Václavovi. Svatý Jan Nepomucký je pískovcová socha v životní velikosti, na soklu vysokém asi 150 cm.

Základní vertikální kompozice je oživena mírným rozhybáním postavy. Levá ruka oddálena od těla, drží ratolest, pravá tiskne na prsa kříž. Ze zvlněné komže vystupuje levé koleno. Světec má přes ramena krátký plášť. Kolem hlavy s kněžskou čepičkou, je kruh s pěticípy hvězdami. Na komži jsou patrné zbytky zlacení a polychromie. Socha svatého Jana Nepomuckého z roku 1713 na prvním zděném mostě přes Bysterský potok (Dolní Podměstí), odtud most zván Svatojánský. Protější pískovcovou sochu svatého Petra z Alkantary, španělského františkána, v roce 1888 pro sešlost nahradila socha českého světce svatého Václava z dílny litomyšlského kameníka Františka Metyše. Chaloupka č.165 z roku 1686 koupil kominík a písmák Vincenc Federsel a obýval ji do roku 1895. Říkalo se tam U Vedřelů. Dva roky před smrtí, navštívila stařečka paní Tereza Nováková a do svého zápisníku si zapsala: *''Čistotný domek, novodobé zařízení, všude světlo. Federsel, sám oděn černě, květovaný šátek na krku, brejle na nose, bílé vlasy, vousy jen od spánků, podél tváře. Třesou se mu prsty, je bezzubý.''* Vskutku unikátní záznam! (Autorka popisu: Zemanová 1988)

10.5. Socha panny Marie nad vchodem do staré školy

Mramorové ztvárnění Panny Marie je umístěno na budově bývalé obecní školy v ulici Na Podkově. V současnosti zde vyučuje ZUŠ.

Tato památka je asi 1,6 m vysoká × 0,9 m široká. Panna Maria, působí dojmem, že z obrazu vystupuje.

Má na sobě dlouhé roucho, které v pase spíná pásek a kolem ramen má přehozený plášť. Vlasy jí zakrývá rouška a kolem hlavy má Panna Marie svatozář. Panna Maria stojí na oblaku. Rám obrazu je světle hnědý, ale samotný obraz je modré barvy. Památka je dnes (po několika přemístěních) umístěna zpět na svém původním místě, nad vchodem původní „měšťanky“.

Tato letitá budova byla postavena jako škola kde se vyučovalo, koncem 14. století. Škola chátrala a byla znovu opravována. Poté z ní udělali kostnici. V té době museli bysterští obyvatelé nasbírat peníze na to, aby mohli dát zhotovit sochu Panny Marie. Z kostnice se opět stala škola. Později však ze školy vznikla fabrika a na střechu umístěna rudá hvězda, která svítila. Dělníci chodili vchodem, nad kterým byla Panna Maria, což se obzvláště některým nelíbilo. Lidé ji chtěli z fabriky odstranit, čímž by ji úplně zničili. Vysekali tedy pouze její rám a Panna Maria tak zůstala nepoškozena. Poté ji poslali do zákristie kostela. Když se v posledních letech udělala z fabriky opět umělecká škola, byla Panna Maria na školu znovu vyvěšena.

Byla přijata z památkového ústavu jako Panna Maria Karloverská, protože je zobrazena v jiném stavu (je těhotná). Mimo jiné je zajímavá tím, že všechny sochy v Bystrém jsou vyrobeny z pískovce, pouze tato Panna Maria, je vytesána z mramoru.

V poměrně malém městečku Bystrém se nachází hodnotné historické sakrální památky z barokního období. Je to soubor exteriérových plastik, z nichž nejvíce vyniká Mater dolorosa - Panna Maria Sedmibolestná z roku 1725 od Jiřího Františka Pacáka.

12. Mešní roucha a další cennosti uchované na bysterské faře

V neděli 24. 6. 2012 se v Bystrém slavila pouť k sv. Janu Křtiteli a v odpoledních hodinách se konala ojedinělá výstava historických mešních rouch a ostatních liturgických předmětů. Toto téma zpracoval pardubický farní vikář PHDr. Radek Martínek za spolupráce Mgr Jany Oppeltové, Ph. D, pana faráře Bc. Th. Josefa Matrase a farníků. Získané informace a některé fotografie předkládám v této práci.

Co se týče textilních materiálů, jedná se zejména o liturgické soupravy a předměty, ale také procesní korouhve a další.

Patrně nejstarší liturgickou soupravu farního kostela v Bystrém tvoří kasule, dvě dalmatiky, pluviál, tři štoly, dva manipuly, velum na kalich a bursa. Na zlatožlutý atlas, přenesená výšivka z dámských šatů (malba jehlou), vznikla kolem roku 1720 a do této podoby bylo vytvořeno mezi léty 1750 až 1760.

Další liturgická souprava – kasule, štola, manipul, bursa - hedvábný kepr slonovinové barvy vyšívaný strojovým tamburovacím stylem. Zadní díl kasule zdobí výšivka komponovaná do latinského kříže uprostřed nějž je monogram IHS, v ramenou kříže - úponky s vloženým květem mučenky. U spodního okraje - erb bratří sv. Františka. Souprava vznikla v profesionální dílně (zřejmě ve Vídni) na konci 19. století.

Souprava, pocházející z doby založení hartmanické (hartmanské) kaple sv. Jana Nepomuckého obsahuje kasuli, štolu, bursu a palu, vytvořenou z tkaniny lampasového typu brošované barevným hedvábím. Jedná se o tzv. raně naturalistické vzory kolem roku 1725.

V historickém inventáři bysterské fary se nachází též velum na kalich a bursa ze světle modré tkaniny droguet liseré z Francie z let 1770 – 1780, dva pláštíky na ciborium, oba vyšívané zlatými pajetkami a dracounem. Vznikly patrně v letech 1880 - 1930, mladší s motivem Božského srdce (výšivka barevným hedvábím).

Dvě korouhve z počátku 19. století, kde na jedné je zobrazen sv. Florián a na rubové straně sv. Prokop a na druhé sv. Václav a narubu sv. Vojtěch. Vyobrazení svatých na červeném pozadí.

Další dvě procesní korouhve s modrým pozadím s vyobrazením Sv. Anny s Pannou Marií a z druhé strany sv. Jan Křtítel. Na vedlejší korouhvi sv. Barbora a z rubové sv. Jan Nepomucký.

K dalším historicky cenným liturgickým předmětům patří monstrance, kalichy a ciborium.

Ciborium (s víčkem) na uchovávání konsekrovaných hostií pochází patrně z druhé polovina 19. st.

Kalich zdobený rytím a vykládaný barevnými skličky. Na noze rytá zobrazení Krista, Panny Marie a sv. Josefa asi po roce 1900. Relikviář s ostatky ochránce proti ohni sv. Floriána.

Další monstrance s motivem broušených sklíček a ověšků. I zde nalezneme připomenutí nejsvětější trojice a dvojici adorujících andělů.

Kalich se stříbrným filigránem, zdobený českými granáty a emailem, datovaný rokem 1721. Na noze motiv Narození Krista, Seslání Ducha svatého a Nanebevzetí Panny Marie, na kupě Zvěstování Panně Marii, Vzkříšení Krista a Korunování Panny Marie.

Monstrance z kostela v Jedlové. Nahoře motiv Boha otce a Ducha svatého (který společně s konsekrovanou hostií, tj. Tělem Kristovým) připomíná nejsvětější trojici. Kromě adorujících andělů je dole ztvárněn i sv. Jan Křtitel (asi počátek 19. století).

Monstrance v pouzdře pochází z farního kostela v Bystrém. Kromě motivů Boha otce a Ducha svatého zde nalezneme pětici zemských patronů. Nahoře sv. Václav a sv. Zikmund, pod nimi sv. Ludmila a sv. Vít a dole sv. Josef s lilíí v ruce. Pomocí ornamentu by bylo možné tuto monstranci datovat do 60. až 80. let 18. století.

13. Stručné shrnutí

Cílem mé práce, který jsem si stanovila, bylo pokud možno přehledně zaznamenat s pomocí dostupných materiálů a důvěryhodných svědectví dějiny bysterské farnosti až po současnost. Bez podpory mojí rodiny, duchovních, přátel bych nikdy nedospěla s prací až ke konci.

Pokusila jsem se splnit svůj záměr. Navštívila jsem Státní archiv v Litomyšli, bysterský městský archiv, besedy, důstojného otce Františka Šotolu ve Slavoňově, paní Šlechtovou v Praze. Přicházela za staršími i mladšími pamětníky, poslouchala jejich povídání o kněžích, opravách kostela, farnosti a další. Vyhledávala informace v kronikách, publikacích různého rozsahu, na stránkách internetu.

Tato práce je rozdělena do několika hlavních kapitol a každá je, dle mého názoru, nějak obohacující, pojednává o něčem či někom zajímavém. Čas věnovaný této činnosti mne přiměl k tomu, abych se zamýšlela nejen nad historickými fakty, ale také nad hodnotami, které převyšují strohá data. Přes často nepříznivé podmínky se lidé v tomto neúrodném kraji každý den s něčím potýkají, ale nepadnou znechuceně vyčerpáním a snaží se žít plnohodnotným životem. Mám na mysli ty, jenž osidlovali nová místa, ty jenž za primitivních podmínek dokázali stavět a postavit monumentální stavby, ty jenž si stáli za svým přesvědčením a nezatrpkli.

Zpočátku jsem byla přesvědčena, že mým úkolem zůstává zabývat se dějinami, tam směřovalo mé úsilí a uspokojovalo mne trávit v tichosti čas s cennými kronikami a zajímavými knihami. I nadále se hodlám věnovat tématům, kterých se týkají kapitoly této práce, neboť čím více se člověk dozví, tím více zjišťuje, že zbývá ještě mnohem víc.

Minulost zákonitě ústí do současnosti a dává nám příležitost se z ní poučit či nalézt v ní inspiraci.

14. Přílohy

- Příloha č. 1 Chrám sv. Jana Křtitele v Bystrém
- Příloha č. 2 Kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích
- Příloha č. 3 Kostel sv. Václava v Trpíně
- Příloha č. 4 Kostel sv. Prokopa v Nedvězím
- Příloha č. 5 Kostel Navštívení Panny Marie na Horní Jedlové
- Příloha č. 6 Kostel Nanebevstoupení Panny Marie na Dolní Jedlové
- Příloha č. 7 Kopie výňatku z kroniky Adolfa Krále
- Příloha č. 8 P. Josef Smejkal. Instalace sochy P. Marie Bolestné. Oprava věží bysterského kostela
- Příloha č. 9 Opravy bysterského kostela
- Příloha č. 10 Hlavní oltář Chrámu sv. Jana Křtitele v Bystrém
(Obraz sv. Jana Křtitele – autor J. Rotter)
- Příloha č. 11 Oltář Panny Marie Karmelské v Bystrém

15. Seznam literatury

- Batík Václav: Dějiny města Bystrého, 1903
- Beneš Josef: Kaine, kde je tvůj bratr, ČKCH 1971
- Elčkner František: Dějiny města Bystrého, kniha I, NEPUBLIKOVÁNO
- Federsel-Vedřel: Paměti města Bystrého, městský archiv
- Filipová Jaroslava: Hartmanice – obec na Českomoravské vrchovině, vydal OÚ Hartmanice 2006
- Gloser Jaroslav: Jedlová a lázně Balda, vydal OÚ Jedlová 1995
- Gloser Jaroslav: Hohenemsové v Bystrém, vydala Měšťanská beseda v Bystrém 2000
- Koukal Petr: Pamětní spis k posvěcení varhan v kostele sv. Václava v Trpíně 4. 5. 2008, vydala Římskokatolická farnost Bystré u Poličky, ISBN 978-80-86417-01-1
- Král Adolf: Bystré na česko-moravském pomezí rok 1938 – 1945 – kronika,
- Krušina Josef: Dějiny Trpína a okolí, MNV Trpín 1948
- Muchka Ivan, Petříček Václav, Neubert Ladislav: Východní Čechy
- Novotný Vojtěch: Teologie ve stínu. Prologomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století, vydala UK v Praze 2007
- Pessina de Czechorod: Prodromus Moravographiae,
- Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, sv. 2, Chrudimsko, Čáslavsko, Praha 1918
- Tägl Václav: Kronika města Bystré, městský archiv
- Tomášková Marie, PhDr. POSPÍŠILOVÁ Jana: Nedvězí od roku 1474 Výpisy z obecní kroniky, vydal obecní úřad Nedvězí, 2011
- Unčovský Oldřich: 300 let kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích
- Vorlíček Josef: Kronika města Bystrého
- Wirth Zdeněk: Soupis památek historických a uměleckých, vydáno 1908, Litomyšl

Zámečník Karel, Gloser Jaroslav jun.: Knížka o Bystrém sv.1, 2, vydal OÚ Bystré, 1991

Farní kronika Římskokatolické farnosti Lomnice u Tišnova, 3. díl, 31. 12. 1955

Diplomové a bakalářské práce

Benedikt Tomáš: Diplomová práce, Sdružení katolických duchovních Pacem in terris

Klepačová Šárka: Dějiny a katalog historického fondu farní knihovny v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce při UP v Olomouci, filosofická fakulta, katedra historie, Olomouc 2009

Novák Daniel: Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky, Bakalářská práce na Seminárii dějin umění FF MU v Brně 1999

Farní archiv Bystré a životopisy

Liber memorabilium ad Parochiam Bistrensem Spectans ab Ao 1682, inv. č. 21, KR 159 Uloženo v Okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, archivní fond Farní archiv Bystré

Spisy: Práva a břemena, opravy 1712-1806, K24, 221.. Uloženo v OA Svitavy se sídlem v Litomyšli, archivní fond v Bystrém: Farní archiv Bystré

RB 163, Missale et de tempore et de sanctis nedum secundum ordinariatum archiepiscopatus ecclesie Pragensis ordinatum, fol. CCCCXXXVr.

Farní kronika Bystré, inventář trpínského kostela

Broj Eduard: Curriculum vitae – vlastnoručně psaný životopis 4.4.1972

Mareček Václav, Curriculum vitae, 1970

Ostatní zdroje

Katolické noviny číslo 45, 6. 11. 1988

Památky archeologické, 1855

http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=1122

www.choruscarolinus.cz

<http://stbezo.info/index.html>

<http://www.sdb.cz/ke-stazeni/nekrology-salesianu/>